

Kaija Kallio

LAPSEN SOSIOEMOTIONAALISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN
VARHAISKASVATUKSESSA

Sosiaalialan koulutusohjelma
Varhaiskasvatuksen suuntautumisvaihtoehto
2017

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

LAPSEN SOSIOEMOTIONAALISEN KEHITYKSEN TUKEMINEN VARHAIS- KASVATUKSESSA

Kallio, Kaija
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Maaliskuu 2017
Ohjaaja: Rajaniemi, Kari
Sivumäärä: 40
Liitteitä: 1

Asiasanat: sosioemotionaalinen kehitys, tunne-elämä, käyttäytymishäiriöt, varhais-
lapsuus

Opinnäytetyön aiheena oli sosiaalisten ja tunnetaitojen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa työntekijöiden näkökulmasta. Tarkoitukseni oli selvittää sosioemotionaalisten vaikeuksien vaikutus päiväkodin arjessa työntekijöiden kokemana. Tavoitteeni oli myös kartoittaa henkilökunnan toimintamalleja heidän kohdatessaan sosioemotionaalista tukea tarvitsevia lapsia. Lisäksi halusin selvittää, minkälaisesta lisäkoulutuksesta tai muusta erityisvarhaiskasvatuksen laatua parantavasta tekijästä työntekijät kokisivat hyötyvänsä.

Opinnäytetyön tein yhteistyössä Porin kaupungin Isosannan erityispäiväkodin kanssa. Päiväkodissa on vuosien kokemus lapsista, joilla on erilaisia kehityksen viivästyksiä niin puheessa, kuulemisessa kuin sosioemotionaalisissa taidoissakin. Opinnäytetyöni suuntasin sosioemotionaalisiiin vaikeuksiin. Tosin vaikeuden syyt ovat usein moninaisia ja niiden takana saattaa usein olla muitakin kehityksen viivästyksiä, esimerkiksi kielen kehityksen viivästyminen.

Tutkimuksen teoriaosuudessa käsitellään sosioemotionaalisten taitojen kehitystä sekä sitä suojaavia ja vaarantavia tekijöitä. Kartoitin myös erilaisia toimintamalleja, joita sosioemotionaalisista vaikeuksista kärsivät lapset usein toteuttavat. Tällä pyrin helpottamaan sosioemotionaalisen tuen tarpeiden tunnistamista tulevaisuudessa sekä rohkaisemaan työntekijöitä kokeilemaan ja ottamaan käyttöön erilaisia menetelmiä sosioemotionaalista tukea tarvitsevien lasten kanssa.

Opinnäytetyölläni haluaisin kannustaa varhaiskasvatuksen ammattilaisia kiinnittämään huomiota sosioemotionaalisista vaikeuksista johtuviin käytöksen häiriöihin ja löytämään ratkaisuja, joilla tukea lasta ja perhettä tilanteessa. Varhaisella puuttumisella vaikutamme lapsen myöhemmän elämän sosioemotionaalisten taitojen kehitykseen ja ylläpitämiseen sekä vähennämme näin tulevaisuudessa vastaan tulevia ongelmia. Tutkimukset osoittavat hyvien sosiaalisten ja tunnetaitojen olevan syvästi yhteydessä paitsi lapsen emotionaaliseen hyvinvointiin, myös akateemiseen kyvykkyyteen ja sitä kautta lapsen menestymiseen varhaiskasvatuksessa, koulussa ja työelämässä (Kauppila 2005, 13-14; Ahonen 2015, 181).

SUPPORTING CHILD'S SOSIO-EMOTIONAL DEVELOPMENT IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Kallio, Kaija

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in bachelor of social services

May 2017

Supervisor: Rajaniemi, Kari

Number of pages: 40

Appendices: 1

Key words: socioemotional development, emotions, behavioural disorders, early childhood

The subject of the thesis was to support the development of social and emotional skills in early childhood education from the perspective of staff. My intention was to find out the impact of sosio-emotional difficulties in everyday life at day care center. My purpose was also to survey their working practices when they meet children with sosio-emotional difficulties. In addition I wanted to find out what kind of further education or other various factors would be helpful by improving employees work at special daycare.

The thesis was made in co-operation with Isosannan päiväkoti in the city of Pori. The kindergarten has years of experience from children with a variety of delays in their development like speech, hearing or sosio-emotional skills. I headed my thesis to sosio-emotional difficulties, although the difficulties are often varied and may contain also many other delays of development, for example language delay.

The theoretical part of study deals with the development of sosio-emotional skills, both protective and risk side. I also mapped out different kind of models how children with sosio-emotional difficulties often behave. With this I wanted to make sosio-emotional difficulties more known and recognizable in future. I also wanted to encourage personnel to try and use different methods to help children with sosio-emotional difficulties.

With my thesis I wanted to encourage early childhood professionals to pay attention to the difficulties caused by the delays of sosio-emotional skills and to find solutions to support children and their families. We can effect to development of sosio-emotional skills by the model of early intervention. Early intervention influences the child's future sosio-emotional skills and the earlier we can support child's development the better he can handle them in the future. Studies show good social and emotional skills to be deeply connected to not only the child's emotional wellbeing, but also the academic ability and the success of the child in early childhood education, at school, and through the working life (Kauppila 2005, 13-14; Ahonen 2015, 181).

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 LAADUKAS VARHAISKASVATUS	7
2.1 Varhaiskasvatuslaki	8
3 LAPSEN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITYS.....	8
3.1 Lapsen sosioemotionaaliset vaikeudet.....	11
3.1.1 Sosioemotionaalista kehitystä suojaavat tekijät.....	13
3.1.2 Sosioemotionaalista kehitystä vaarantavat tekijät	13
3.2 Varhaisen sosioemotionaalisen tuen merkitys myöhemmin elämässä	14
4 SOSIOEMOTIONAALISTEN VAIKEUKSIEN ILMENEMINEN	15
4.1 Häiriökäyttäytyminen	15
4.2 Lapsen ahdistus	15
4.3 Väkivaltaisesti käyttäytyvä lapsi.....	16
4.4 Rajattomat lapset.....	16
4.5 Arat ja pelokkaat lapset	17
4.6 Sopeutumattomuus.....	17
5 TYÖSKENTELY SOSIOEMOTIONAALISTA TUKEA TARVITSEVIEN LASTEN KANSSA.....	18
5.1 Lähtökohtana lapsen yksilöllisyys	19
5.2 Sosioemotionaalisten vaikeuksien huomaaminen ja arviointi	19
5.3 Kuinka työntekijät voivat auttaa sosioemotionaalista tukea tarvitsevaa lasta..	20
5.4 Lapsen itsetunnon ja positiivisen minäkuvan tukeminen	22
5.5 Menetelmät tukena varhaiskasvatuksessa	22
6 KYSELYTUTKIMUKSEN TULOSTEN ESITTELY.....	24
6.1 Kyselyn tausta ja tarkoitus.....	24
6.2 Sosioemotionaalisen tuen tarpeen ilmeneminen varhaiskasvatuksessa.....	25
6.2.1 Häiriökäyttäytyminen	25
6.2.2 Lapsen ahdistus.....	26
6.2.3 Väkivaltainen käytös	27
6.2.4 Rajattomuus lapsessa.....	27
6.2.5 Arkuus ja pelokkuus lapsessa	29
6.2.6 Sopeutumattomuus	30
6.3 Syitä sosioemotionaalisten vaikeuksien taustalla nykypäivänä	30
6.4 Henkilökunnan kokemus vaikutusmahdollisuuksistaan tukea sosioemotionaalista erityistukea tarvitsevaa lasta	31
6.4.1 Lapsen ja perheen tukeminen päiväkodin arjessa työntekijöiden näkökulmasta.....	32

6.4.2 Työntekijöiden ajatuksia sosioemotionaalisen tuen laadun parantamiseksi	34
7 LOPPUPOHDINTA.....	35
7.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja työelämäyhteys	35
7.2 Pohdinta	36
LÄHTEET	39
LIITTEET	
LIITE 1 Kyselylomake työntekijöille	

Taulukko 1. Tunteiden ja empatian kehitys askeleittain

1 JOHDANTO

Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot ovat kaksi eri asiaa. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttiimme liittyvä piirre, kun taas sosiaaliset taidot ovat niitä taitoja, joilla selvitämme sosiaalisia tilanteita eettisesti hyväksyttävällä tavalla. (Keltikangas-Järvinen 2010, 28.) Nykyisin kiinnitetään yhä enemmän huomiota muiden taitojen lomassa myös sosioemotionaalisiin- ja vuorovaikutustaitoihin. Usein sosiaalisia- ja vuorovaikutustaitoja pidetään itsestään selvänä asiana ikään kuin jokainen oppisi ne luontaisesti. Niiden hallintaa on kuitenkin opeteltava ja harjoiteltava muiden ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. On tärkeää opettaa lapsille ja nuorille sosioemotionaalisia taitoja, sillä nykypäivänä tilanteet, joissa niitä pääsee harjoittelemaan, ovat vähentyneet. Perheiden alentunut lapsiluku sekä erilaisten medioiden valtakausi ovat syitä sosioemotionaalisten taitojen puutteen takana. Tästä syystä päiväkodit, koulut ja harrastukset ovatkin tärkeässä roolissa yksilön sosioemotionaalisten taitojen harjoittelussa. Näiden taitojen oppiminen luo ihmisten välille ystävyyttä, rakentaa persoonallisuutta, auttaa koulusuorituksissa, lisää ryhmien kiinteyttä ja luo myönteisiä asenteita. Siksi sosioemotionaaliset taidot ovat tärkeitä jokaisessa elämänvaiheessamme. (Kauppila 2005, 13-14.)

Kiinnostukseni opinnäytetyön aiheeseen nousi vahvasti kokemastani tarpeesta ymmärtää ja osata tunnistaa sosioemotionaalisista vaikeuksista johtuvia käytöshäiriöitä. Harjoittelujen ja muiden työelämän yhteyksien kautta pohdin, onko arjessa riittävästi aikaa ja herkkyyttä huomata syitä häiriökäyttäytymisen takana. Helposti puututaan käytökseen ja mietitään seuraamuksia sen sijaan, että keskityttäisiin syihin lapsen käytöksen takana. Ajattelen, että avain tällaisten tilanteiden käsittelyssä on ennakointi ja tilanteiden harjoittelu etukäteen yhdessä lapsen kanssa. Uskon, että lapsi ei tahallaan pyri käytöksellään aiheuttamaan häiriötä, vaan syynä on enemmänkin osaamattomuus toimia tilanteessa toivotulla tavalla. On hyvä kuitenkin muistaa, että jokainen lapsi luonnostaan testaa rajojaan aikuista vastaan ja se kuuluu normaaliin kehitykseen.

Opinnäytetyöni tein yhteistyössä Porin kaupungin Isosannan erityispäiväkodin kanssa. Isosannan päiväkodissa on vuosien kokemus lapsista, joilla on erilaisia kehityksen viivästyksiä. Nykyään myös heillä sosioemotionaalisen tuen tarve on noussut osaksi jokapäiväistä arkea. Halusin tehdä opinnäytetyöni perehtyen johonkin erityispedagogiseen suuntaukseen, sillä ajattelen sen tukevan omaa oppimistani parhaiten. Tulevaisuudessa haluaisinkin säilyttää kiinnostuksen siihen, miten ratkaista päiväkodissa lasten tuen tarpeita niin, että lapsi ja perhe hyötyvät siitä parhaiten.

Opinnäytetyölläni haluaisin herkistää kasvatustieteen ammattilaisia ymmärtämään sosiaalisia- ja tunne-elämän haasteita ja perehtymään niihin lisää, sillä ne ovat nykypäivänä hyvin yleisiä. Lisäksi haluaisin tarjota ammattilaisille vaihtoehtoisia toimintatapoja, jotka on havaittu hyväksi päiväkodin työntekijöiden näkökulmasta. Siksi valitsinkin tarkasteltavaksi näkökulmaksi työntekijöiden kokemuksen sosioemotionaalisia vaikeuksia koskien.

2 LAADUKAS VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää hyvinvointia. Jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta. Lapsen vanhemmat päättävät lapsensa osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatukseen kuuluu myös koulun aloitusta edeltävä esiopetus, joka on toiminnallista varhaiskasvatusta. Esiopetukseen osallistuminen tuli velvoittavaksi 1.8.2015 alkaen. Opetushallitus varhaiskasvatuksen asiantuntijavirastona laatii ja päättää valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, joiden pohjalta laaditaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Päiväkodissa ja perhepäivähoidossa jokaiselle lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. (Opetushallituksen [www](http://www.sivistys.fi)-sivut 2016.)

2.1 Varhaiskasvatuslaki

Nykyinen varhaiskasvatuslaki tuli voimaan 1.8.2015. Varhaiskasvatuslakia sovelletaan kunnan, kuntayhtymän sekä muun palvelujen tuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen, jota annetaan päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena. Lasten päivähoitoa voivat saada lapset, jotka eivät vielä ole oppivelvollisuusikäisiä sekä milloin erityiset olosuhteet sitä vaativat eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestetty. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi. (Varhaiskasvatuslaki 1973/36, 2§, 7 a§.)

Laissa on säädetty varhaiskasvatuksen tavoitteista. Varhaiskasvatuslain tavoitteena on edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, tukea lapsen oppimista, toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset. Tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen ympäristö sekä antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet laadukkaaseen varhaiskasvatukseen, tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa sekä toimia yhdessä lapsen ja tämän vanhemman tai muun huoltajan kanssa tasapainoisen kehityksen tukemiseksi. (Varhaiskasvatuslaki, 2 a§.)

3 LAPSEN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITYS

Sosioemotionaalisilla taidoilla tarkoitetaan ihmisen kykyä tulla toimeen itsensä ja toisten kanssa. Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan valmiuksia, joilla ihminen pystyy ratkaisemaan sosiaalisissa tilanteissa ilmeneviä ristiriitatilanteita. Emotionaalinen viittaa ihmisen kykyyn tunnistaa omia tunnetilojaan ja toisaalta myös kykyyn kontrolloida niitä. Sosiaalisesti taitava lapsi pystyy saavuttamaan tavoitteitaan positiivisin seurauksin sosiaalisissa tilanteissa. Sosiaalisesti taitava lapsi on aloitteellinen, tekee ehdotuksia ja pääsee usein leikkiin mukaan. Tämä edellyttää lapselta myös hyviä tunnetaitoja.

Omien ja muiden tunteiden tunnistaminen ja ymmärtäminen sekä havaintojensa perusteella toimiminen ovat tärkeitä osia hyvässä sosiaalisessa kehityksessä. Sosiaalisuus näkyy ja kehittyy toisten ihmisten kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Se tarkoittaa kykyä ymmärtää ja hahmottaa sosiaalisia suhteita ja sopeuttaa omaa käyttäytymistään näissä suhteissa. Lyhyesti sanottuna, sosioemotionaalisuudessa on kyse tunne-elämästä ja ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. (Nurmi ym. 2014, 61-62; Lasten ja nuorten sosio-emotionaaliset vaikeudet [www-sivu.](#))

Varhaislapsuuden sosioemotionaalinen kehitys on monin eri tavoin merkittävää. Kehityksen eteneminen ja rakentuminen liittyvät sekä lapsen menneeseen, että nykyisyyteen. Lapsen kehityksen osa-alueina emotionaalinen ja sosiaalinen alue ovat paitsi hyvin kiinteässä yhteydessä toisiinsa, myös yhteydessä kognitiiviseen kehitykseen. Lapsen tunteiden ja empatian kehitys rakentuvat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa askeleittain (Taulukko 1). (Keltikangas-Järvinen 2012, 20-21; Pihlaja 2004, 216.)

Sosiaalinen kehittyminen perustuu sosiaalisille tarpeille, joita ovat tarve liittyä toisiin eli vuorovaikuttaa muiden ihmisten kanssa sekä tarve saada tunnustusta ja merkitystä. Nämä perustarpeet ohjaavat lapsen kehitystä. Vuorovaikutus alkaa itkun ja hymyn sosiaalisesta merkityksestä; kun vauva itkee, vanhempi huolestuu tai kun vauva hymyilee, jokeltelee tai nauraa, hän saa myönteistä palautetta vanhemman hymyillessä, katsoessa vauvaa ja puhuessaan hänelle. Kiintymyssuhteen muodostuminen on tavallaan lapsen ensimmäinen sosiaalinen taito. Myöhemmin lapsen leikki on tärkeä sosiaalisen toiminnan muoto sekä tilaisuus harjoitella sosiaalisia tilanteita. (Heinämäki 2000, 13; Keltikangas-Järvinen 2012, 39.) Lapsen sosiaalinen osaaminen laajenee ja monipuolistuu kolmen ja kuuden ikävuoden välillä. Iän myötä lapsi pystyy aiempaa paremmin hahmottamaan ympäristönsä tapahtumia ja kuvaamaan niitä kielellisesti. (Nurmi ym. 2014, 62.) Lapsen emotionaalinen kehitys liittyy tunteiden tunnistamiseen, ilmaisuun ja tulkintaan. Tunnetaitojen kehityksen kannalta on hyväksi, jos aikuinen keskustelee lapsen kanssa sekä omista, että lapsen tunnekokemuksista. Lasta voi auttaa tunteiden opettelussa esimerkiksi sanoittamalla lapselle tämän ja muiden tunteita. (Nurmi ym. 2014, 118-119.)

Taulukko 1. Tunteiden ja empatian kehitys askeleittain (Pihlaja 2004, 216).

Ikä	Tunteet	Empatia
0-1 v.	Toisten tunnetilojen tulkinta kasvoista, emotionaalisen merkityksen liittäminen tiettyihin objekteihin	Kyky kokea toisen paha olo itsessä, toisen paha olo saa vauvassa aikaan ahdistusta
1-2 v.	Tuotetaan itse erilaisia emootioita aktiivisesti, ei vain reagoida toisen tunnetilaan, toisten lohduttaminen ja satuttaminen sekä kiusaaminen	Toisen pahan olon aiheuttama ahdistus vähenee, pyrkimys vaikuttaa toiseen esim. antamalla lelun
2-3 v.	Kyky kuvitella toisen ihmisen olotilaa, havaintoja, aikomuksia tai tunteita	Aktiiviset interventiot toisen ihmisen lohduttamiseksi lisääntyvät, empatiainen toisen ihmisen tunnetiloja kohtaan
3-4 v.	Omien tunteiden puoliautomaattinen piilottaminen, ei vielä ”huijaa” toisia omilla tunteilla.	Tietää jo, että paha olo sijaitsee toisessa, ei itsessä
5-6 v.	Tunnistaa ja nimeää pelon, ilon, surun, vihan ja ujouden, osaa jo käyttää omia tunteita hyödyksi ja ”huijata” niillä muita	Empatia toisen ihmisen elämänolosuhteita kohtaan
7 v.	Tunnistaa edellä mainittujen tunteiden lisäksi ylpeyden, mustasukkaisuuden, kiitollisuuden, huolestuneisuuden, syyllisyyden ja jännittyneisyyden	

Lapsen sosiaalinen kasvu tapahtuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, hyvät tunteet edesauttavat lasta sosiaalisissa tilanteissa ja näin helpottavat hänen sosiaalisia suhteitaan. Lisäksi hyvä itsetuntemus ja itsetunto rakentavat sosiaalista minäkuva. Sosioemotionaalisisista vaikeuksista kärsivien lasten kohdalla puhutaan usein käytöshäiriöistä tai he saattavat saada esimerkiksi ADHD diagnosoita. Kasvattajille erinäisiä diagnooseja olennaisempaa on tunnistaa arjessa lapsen tuen tarpeet, vastata niihin

pedagogisin keinoin ja pyrkiä vaikuttamaan myönteisesti lapsen kasvuolosuhteisiin esimerkiksi päiväkodissa. (Pihlaja 2004, 216.)

3.1 Lapsen sosioemotionaaliset vaikeudet

Sosioemotionaalisia vaikeuksia voidaan usein tunnistaa lapsen käyttäytymisen perusteella. On kuitenkin syytä erottaa ne lapsen kehitykseen kuuluvista uhmakausista ja ohimenevistä tilanteista, jotka kuuluvat lapsen normaaliin kehitykseen. Lapsen sosioemotionaaliset vaikeudet näkyvät usein hankaluuksina arkipäivän tilanteissa tai niihin siirryttäessä ns. siirtymätilanteissa, sosiaalisessa toiminnassa ja vuorovaikutuksessa sekä tunne-elämän ilmaisussa. Ongelmat yksilöityvät usein lapseen, vaikka meidän olisi syytä miettiä myös ympäristöä, jossa vaikeuksia koetaan. On myös huomioitava, että sosioemotionaalinen vaikeus on joskus vasta toissijainen oire, esimerkiksi kielellinen vaikeus voi aiheuttaa lapselle käyttäytymisen ongelmia, jolloin alkuperäinen ongelma piiloutuu käyttäytymisen taakse (Heinämäki 2000, 61).

Liitetään tähän myös se, että lapsen käytös voidaan kokea ”hankalana” jossain tietyssä ympäristössä, kun taas toisessa ympäristössä lapsi käyttäytyy aivan normaalisti. Ekologinen lähestymistapa pitää tärkeänä lapsen elinpiiriä ja ympäristön sosiaalista toimintaa, kun etsitään vaikeuksien lähdettä. Ongelmat ja vaikeudet nähdään lapsen ja hänen ympäristönsä välisenä vuorovaikutusongelmana. Tällöin vaikeuksien ratkaiseminen ei liity pelkästään lapseen vaan keskitytään lapsen ympäristön muuttamiseen. Tämän pohjalla on ajatus siitä, että lapsi ja ympäristö muodostavat yhteisen systeemin, joka ei toimi toisistaan irrallisina osina, vaan suhteessa toisiinsa. (Pihlaja 2004, 219.) Myös lapsen temperamentilla on olennainen merkitys sosiaalistumisen prosessissa. Kun puhutaan sosiaalisista taidoista, tuovat temperamentiltaan erilaiset lapset kasvatustyöhön oman lisänsä. Lapsi voi olla temperamentiltaan aktiivinen ja sosiaalisuudellaan luoda paljon uusia vuorovaikutustilanteita, tai lapsi voi olla varautunut tai ujo temperamentiltaan, jolloin hänen sosiaalinen tarpeensa on vähäisempää. Temperamentti ei vaikuta pelkästään siihen, miten lapsi suhtautuu ympäristöönsä, vaan myös siihen, kuinka ympäristö suhtautuu lapseen. Se vaikuttaa siihen, millaisena aikuiset näkevät lapsen ja millaista palautetta he tälle antavat. Positiivisen ja aikuisia helposti lähestyvän lapsen saama palaute on usein positiivista, kun taas ”liian aktiivinen” tai

helposti kyllästytvä lapsi saa useimmin palautetta, jolla kehoitetaan rauhoittamaan käytöstä. Ihmisen myöhempi persoonallisuus ottaa vaikutteita temperamentin ja ympäristön vaikutuksesta, eli siitä palautteesta, jota lapsi itsestään saa. Sosiaaliset taidot siis opitaan, mutta lasten välillä on synnynnäisiä eroja siinä, kuinka paljon he kaipaavat ”sosiaalista aktiivisuutta”. (Keltikangas-Järvinen 2012, 60-94.)

Lapsissa vaikeudet voivat ilmetä monilla eri tavoilla, esimerkiksi arkuutena tai ujoutena, vetäytymisenä, häiritsevyytenä tai hyökkäävyytenä. Lapsi voi olla ylivilkas ja keskittymiskyvytön. Tällöin ei välttämättä huomata miettiä, miksi lapsi käyttäytyy kuten käyttäytyy, vaan keskitytään vaikeuksien seurauksiin. Lapsen kehityksen tason tunnistaminen tunne-elämän ja sosiaalisen kasvun alueilla on olennaista. Usein lapsilla, joilla on sosiaalisen- ja tunne-elämän kanssa ongelmia, on niitä myös muilla osalueilla. Tästä syystä on tärkeää katsoa lasta kokonaisuutena ja ottaa huomioon myös muut puolet, kuten kielen kehitys, kognitiiviset taidot ja motoriikka. (Pihlaja 2004, 219.)

Psykoanalyttisen tulkinnan mukaan lapsi kysyy sosioemotionaalisilla oireillaan ”olenko olemassa?” tai ”pidätkö minusta?”. Sosiaalisilla tai tunne-elämän vaikeuksillaan lapsi osoittaa haluaan tulla nähdyksi ja kuulluksi sekä hakee apua ja etsii vastausta mm. siihen, hyväksytäänkö hänet ja rakastetaanko häntä. Lapsen ongelmat voivat näkyä hänen vaikeudessaan leikkiä, solmia kontakteja ja tulla toimeen ikäistensä kanssa. Lapsen vaikeutena voivat olla sosiaaliset vuorovaikutustilanteet lasten tai aikuisten kanssa. Lapselle ei ehkä ole muodostunut kykyä havaita tunteita, eikä hän pysty näkemään asioita muiden näkökulmasta. Lapsen voi olla vaikea näyttää sekä kontrolloida omia tunteitaan. Ongelmat näkyvät usein tavallisissa arjen tilanteissa poikkeavana käytöksenä, esim. riehumisena tai vetäytymisenä. Myös erilaiset siirtymätilanteet saattavat olla lapselle vaikeita ja aiheuttaa sellaisia tunteita, joita lapsi ei pysty käsittelemään. (Pihlaja 2004, 220-221; Pihlaja & Svärd 1996, 180.)

3.1.1 Sosioemotionaalista kehitystä suojaavat tekijät

Lasta suojaavat tekijät ovat yhteydessä lapseen, hänen läheisiinsä sekä hänen elämänsä tapahtumiin ja laajempaan sosiaaliseen kontekstiin. Läheisen aikuisen läsnäolo vähentää lapsen stressiä, samoin emotionaalinen tuki vähentää ahdistavien kokemusten vaikutusta. On huomattu erilaisia piirteitä sellaisten lasten elämässä, joilla ei ollut vaikeuksia sosioemotionaalisisessa kehityksessä. Heidän ympäristössään on esimerkiksi seuraavia piirteitä: lapsi on saanut pienenä paljon huomiota, vanhempien parisuhteen laatu on hyvä, äidin lisäksi lapsella oli muitakin hoitajia leikki-iässä, varhaislapsuudessa vallitsi positiivinen lapsi-vanhempisuhte, lähivanhemmalla on hyvin toimivat ystävyysuhteet myös kodin ulkopuolella, perheellä oli laaja tukiverkko, joka koostui esimerkiksi sukulaisista ja naapureista sekä perheellä oli läheisiä ystävyysuhteita. (Pihlaja 2004, 214.)

Lapsessa itsessään suojaavia tekijöitä voivat olla mm. kyky empatiaan, ystävällinen luonne, korkea aktivaatitaso, itsenäisyys, ikätasoon nähden hyvä motoriikka ja havaintokyky, kielellinen lahjakkuus sekä myönteinen käsitys itsestään. (Pihlaja 2004, 215.) Lapsen itsetunnon ja minäkuvan kehitys nähdään vahvana tekijänä lapsen sosioemotionaalisten taitojen kehityksessä. Itsetuntoon liittyy vahvasti fyysinen, sosiaalinen ja kognitiivinen ulottuvuus. Fyysisellä ulottuvuudella tarkoitetaan lapsen omaa kehotietoisuutta, sosiaalisella tarkoitetaan lapsen omaa suhtautumista itseän ja muihin ihmisiin ja kognitiivisesta ulottuvuudesta puhuttaessa tarkoitetaan lapsen omaa käsitystä taidoistaan. (Aho & Heino 2000, 3.) Lapsella, jolla on huono itsetunto, on usein myös sosioemotionaalisia vaikeuksia. Hän ei tiedä, miten ystävystytään, miten ystävyysuhteita ylläpidetään ja miten ryhmässä toimitaan, tällaisen lapsen käyttäytymismallit eroavat usein vertaisistaan ja aiheuttavatkin välillä vertaissuhteissa ihmetystä sosioemotionaalista tukea tarvitsevaa lasta kohtaan. (Aho & Heino 2000, 12.)

3.1.2 Sosioemotionaalista kehitystä vaarantavat tekijät

Riskitekijät ovat yhteydessä yksilöön ja hänen perheeseensä sekä sosiaaliseen verkostoon. Vanhemmilla ja perheen vuorovaikutusmalleilla on keskeinen merkitys sosioemotionaalisten taitojen kehityksessä. Yhtenä suurena riskitekijänä nähdään lapsen ja

perheen jääminen vaille riittävää sosiaalista tukiverkostoa. Riskitekijöiksi luokitellaan usein myös perheeseen liittyviä riskejä, kuten vanhempien uupumus tai muuten kiireinen elämäntilanne sekä päihde- ja mielenterveysongelmat, jolloin lapset jäävät vähemmälle huomiolle. Lisäksi epäjohdonmukaiset kasvatustenetelmät voidaan nähdä jonkintasoisena riskinä. Sosioemotionaalisten vaikeuksien takana on usein lapsen kyvyttömyys erottaa käsitykset omasta itsestä ja toisista ihmisistä sekä siitä, että myös toisella ihmisellä on oma tahto ja se on otettava huomioon. Joidenkin vanhempien on vaikea kestää lapsensa raivoa, joka johtaa usein siihen, että lapsen on vaikea sietää pettymyksiä ja tuottaa näin myöhemmissä ihmissuhteissa hankaluuksia. (Nurmi ym. 2014 62-63; Pihlaja 2004, 215.)

3.2 Varhaisen sosioemotionaalisen tuen merkitys myöhemmin elämässä

Lapsen sosiaaliset- ja tunnetaidot vaikuttavat suurelta osin myös lapsen tulevaisuuteen ja hänen kokemukseensa omasta itsestään vaikuttavana ryhmän jäsenenä. Varhaisessa vaiheessa huomattu sosioemotionaalisen tuen tarve auttaa lasta opettelemaan sosiaalisia ja tunnetaitoja jo lapsena, jolloin niiden puutteen vaikutus myöhempään elämään pienenee. Varhain harjoiteltujen taitojen ansiosta lapsi pystyy myöhemmin elämässään hyödyntämään opittuja taitojaan esimerkiksi tunteiden tunnistamisen, käsittelyn ja säätelyn osalta. Kavalen ja Fornessin mukaan lapsen hyvät sosioemotionaaliset taidot vähentävät myöhemmällä iällä oppimisvaikeuksia, koulun kesken jättämistä, mielenterveysongelmia, nuorisorikollisuutta ja rikollista käytöstä. Heidän mukaansa yleistettävää tietoa on kuitenkin vaikea saada, koska sosiaaliset taidot ja sosiaaliset tilanteet luovat aina uuden, ennalta määrittelemättömän tilanteen. (Kavale & Forness, 1996.) Parkerin ja Slabyn mukaan varhain alkanut aggressiivisuus ennustaa aggressiivista käytöstä myös myöhemmin lapsen elämässä. Aggressiivisuuteen liittyvät käyttäytymismallit saavat usein alkunsa jo varhaislapsuudessa ja ne säilyvät usein nuoruuteen ja aikuisuuteen, mikäli lapsen ympäristön olosuhteet pysyvät samoina. (Pihlaja 2005, 65.) Koulussa puutteelliset vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot saattavat johtaa häiritsevään käyttäytymiseen sekä sopeutumis- ja motivaatio-ongelmiin, jotka puolestaan vaikeuttavat oppimisprosessia (Kauppila 2005, 15).

4 SOSIOEMOTIONAALISTEN VAIKEUKSIEN ILMENEMINEN

Kun lapsen tunne-elämän ja sosiaalisten taitojen kehitys on vaikeutunut, on selvää, että suhteet toisiin lapsiin ovat usein vaikeita. Tasavertaisen suhteen muodostuminen vertaisiin on usein pitkä ja harjoittelua vaativa prosessi. (Pihlaja 2004, 223.) Sosioemotionaalista tukea tarvitseva lapsi reagoi tavallista herkemmin asioihin. Erityisesti muutokset lapsen arjessa luovat tälle tunteita ja tilanteita, joita hän ei osaa käsitellä. Oma tuttu päivähoitopaikka ja samat turvalliset aikuiset luovat lapselle turvallisuutta ja täten helpottavat lapsen sosioemotionaalista taakkaa. (Kauppinen & Sarjanoja 1991, 81.)

4.1 Häiriökäyttäytyminen

Tässä opinnäytetyössä häiriökäyttäytymisellä tarkoitan sellaista käytöstä, joka ei lukeudu jonkin seuraavan alaotsikon alle. Toisaalta seuraavista alaotsikoista osittain jokainen liittyy myös yleiseen häiriökäyttäytymiseen. Yleinen häiriökäyttäytyminen voi olla seurausta eri tilanteiden lapsen kohdistamista odotuksista. Lapsen on vaikeaa erottaa, miksi toisessa tilanteessa tai paikassa tulee toimia erilailla kuin esimerkiksi kotona. Sosioemotionaalista tukea tarvitsevat lapset ovat erityisen herkkiä tällaisille eroavaisuuksille ja heidän voi olla vaikea käsittää miksi eri paikoissa tavat ja säännöt ovat erilaiset. (Wahlberg 1996, 80-81.) Häiriökäyttäytymistä esiintyy monissa eri tilanteissa ja niiden taustalla voi olla monia; osittain päällekkäisiäkin syitä. Esimerkiksi kielellinen viivästyminen saattaa aiheuttaa myös sosioemotionaalista vaikeutta, joka saattaa näkyä erilaisina käytöksen häiriöinä.

4.2 Lapsen ahdistus

Ahdistunutta lasta voi olla välillä vaikea tunnistaa päivähoitossa. Yhteiskunnassamme huomio kiinnittyy usein levottomuuteen ja ylivilkkauteen sekä aggressiivisuuteen, jolloin hiljainen ahdistunut lapsi voi olla vaikea havaita varsinkin, kun lapsiryhmässä lapsia on paljon. Ahdistuneen lapsen tunteet voivat usein olla hyvinkin sekaisin, ja siksi myös aikuisen voi välillä olla vaikeaa tunnistaa lapsen tunteita. Tilanteesta ahdistunut lapsi voi esimerkiksi käyttäytyä ylivilkkaasti ja nauraa hermostuneesti, eikä

tätä aina osata tulkita ahdistuneeksi käyttäytymiseksi. Tunteet ja tunneilmaisut saattavat olla ristiriidassa keskenään, jolloin on vaikea havaita ahdistusta lapsesta. Lapsen on usein vaikea tulkita myös muiden tunteita, ellei itsekään tiedä, kuinka ilmaista tunteitaan. (Kauppinen & Sarjanoja 1991, 68-69; Pihlaja 2004, 223-224.)

4.3 Väkivaltaisesti käyttäytyvä lapsi

Tutkimukset osoittavat, että myös lasten aggressiivinen käytös on lisääntynyt yhä nuorempien lasten keskuudessa (Webster-Stratton 2011). Lapsen tunne-elämän vaikeuksiin voi joissain tilanteissa liittyä väkivaltaista käytöstä, näihin tilanteisiin liittyy hallitsemattomia tunteenpurkauksia ja toisia loukkaavaa toimintaa. Kuvaava termi on myös englannin kielessä käytetty ”acting out”, jolla lapsi hakee aikuisen apua selvitäkseen tilanteesta, johon hänen omat tunnetaitonsa eivät riitä. Lapsen aggressiivinen käytös on avunhuuto sellaisissa tilanteissa, joissa lapsi ei pysty hallitsemaan ja käsittelemään omia tunteitaan. Yhden lapsen uhkaava käytös saattaa pelottaa myös muita lapsia, siksi aikuisten tulee aina puuttua tilanteeseen. Aggressiivisuudella ei tarkoiteta pelkästään fyysistä vahingoittamista, vaan se on laaja-alaisempi ja sisällyttää myös henkisen väkivallan käytön, kuten muiden haukkumisen tai yhden lapsen eristämisen joukosta. Kun lapsen aggressiivinen toiminta jatkuu pitkään, se vahingoittaa sekä lapsen itsetuntoa, vanhempien vanhemmuutta ja varhaiskasvattajien ammattitaitoa. (Pihlaja 2004, 221-222.)

4.4 Rajattomat lapset

Lapsen rajattomuudella tarkoitetaan usein sääntöjää uhmaavaa käytöstä, lapsen vaikeutta sopeutua tietyn ympäristön sääntöihin. Joidenkin lasten on hyvin vaikea vastaanottaa kieltoja ja rajoituksia koskien heidän omaa toimintaansa ja toisaalta myös rajoittaa muiden toimintaa, joka koskee lasta itseään. Molemmissa tapauksissa on hyvä harjoitella sanomaan ”ei”. Lapsen rajattomalla tahtomisella ja päättämisellä lapsi hakee turvallisen aikuisen asettamia rajoja. Lapselle tuo turvaa tunne siitä, että hänen ei tarvitse päättää kaikesta, vaan turvallisen aikuisen tulee asettaa lapselle rajat, joissa

toimia. Tämä mahdollistaa lapsen kehityksen konflikteja ja pettymyksiä sietäväksi ihmiseksi, joka selviytyy tunteistaan ja niiden käsittelystä myös myöhemmällä iällä. (Pihlaja 2004, 222.)

4.5 Arat ja pelokkaat lapset

Nykyään kiinnitetään yhä enemmän huomiota myös lasten depressioihin ja pelkoihin. Aiemmin masentuneita lapsia ei ehkä huomattu, sillä he olivat ns. kilttejä lapsia, jotka eivät teoillaan vaatineet huomiota. (Pihlaja 2004, 220.) Lapsen arkuus ja pelokkuus näkyvät kontaktien ottamisen vähyytenä sekä vetäytyvänä käytöksenä, lapsi vetäytyy syrjään ja on yksinäinen. Tällaiset lapset tulisi huomata, sillä he saattavat käyttäytyä kiltisti miellyttääkseen muita. Arkojen ja pelokkaiden lasten kohdalla tulee ottaa huomioon se, että jokainen lapsi kiukuttelee välillä ja opettelee näyttämään tunteitaan. Hiljaisten lasten tunteiden purkauksia ei tulisi sivuuttaa sanomalla esimerkiksi ”mitä sinä nyt kiukuttelet, kun olet aina niin kiltti lapsi”. Lasta tulisi kannustaa ottamaan kontaktia muihin lapsiin ja aikuisiin, sekä vahvistaa heidän sosiaalisia taitojaan sekä käsitystään siitä, että juuri hän on tärkeä ja merkittävä ihminen ja osa ryhmää ja että hänenkin tunnekokemuksensa merkitsee. Lapselle tulisi antaa tilaa tuoda itseään näkyväksi. Hyvä työväline harjoitteluun on esimerkiksi pienryhmätyöskentely päiväkodissa. (Pihlaja 2004, 223.)

4.6 Sopeutumattomuus

Sopeutumattomuutta ja sen ensisijaista aiheuttajaa voi joskus olla vaikea havaita. Sopeutumisvaikeuksia on lähes kaikilla lapsilla varsinkin muutokseen liittyvissä tilanteissa. Usein tällaisia tilanteita päiväkodin arjessa ovat esimerkiksi päiväkodin aloittaminen tai päiväkodin vaihtaminen, esimerkiksi muuton takia. On luonnollista ja tervettä, että lapsi reagoi muutokseen ja uuteen elämäntilanteeseen. Lapsen normaali sopeutumisprosessi voi ilmetä hetkellisinä univaikeuksina, syömiseen liittyvinä ongelmoina, vanhempiin, usein äitiin liittyvällä uhmakkuudella sekä kielteisellä suhtautumisella päivähoitoon. Lapset ovat sopeutumisen mestareita. Joskus kuitenkin käy niin, että sopeutumiseen menee todella paljon aikaa ja päiväkodin muuttuvat tilanteet pitä-

vät sopeutumattomuutta yllä. Päiväkodissa sopeutumattomuus saattaa ilmetä esimerkiksi erilaisena häiriökäyttäytymisenä, lapsi ikään kuin taistelee sääntöjä vastaan ja rikkoo yhteisiä sopimuksia tai hän ei esimerkiksi halua osallistua päiväkodin toimintaan. Joillakin lapsilla päivähoitoon liittyvä sopeutumattomuus ilmenee vasta myöhemmin, ei heti päivähoiton alettua, tämä saattaa johtua esimerkiksi siitä, että lapsi kokee päivähoiton miellyttävän aluksi, mutta rupeaa sitten kyseenalaistamaan ja ymmärtämään päivähoiton jatkuvuutta. Sosioemotionaalista tukea tarvitsevat lapset ovat herkempiä muutoksen tuomille vaikutuksilla ja stressille, sillä heidän tunne- ja sosiaaliset taitonsa eivät riitä muutosten käsittelyyn. (Mannerheimin Lastensuojeluliiton www-sivut 2017.)

5 TYÖSKENTELY SOSIOEMOTIONAALISTA TUKEA TARVITSEVIEN LASTEN KANSSA

”On tärkeää aina muistaa, että lapsi on ennen muuta lapsi mahdollisista ongelmistaan ja erityisvaikeuksistaan huolimatta. Hänellä on aina enemmän yhtäläisyyksiä muiden lasten kanssa kuin eroja. Valtaosa hänessä on vahvaa ja toimivaa.”

- Sirpa Taskinen (Kauppinen & Sarjanoja 1991, 55.)

Erityistä hoitoa, tukea ja kasvatusta tarvitsevien lasten ja heidän perheidensä auttaminen on usein hitaasti etenevä, pitkä prosessi, sillä perheiden tekemä eräänlainen sopeutumisprosessi uuteen tilanteeseen vie aikaa ja voimia. Kiirehtimisen sijasta perheet tarvitsevat käytännöllistä apua jokapäiväisessä elämässään, ymmärtäväistä kuuntelijaa ja tulevaisuuden toivon ylläpitäjää. Nämä edistävät perheen sopeutumista uudenlaiseen tilanteeseen, jonka läpi käytyään he pystyvät itsekin selviytymään vaikeuksistaan. Ensimmäisestään päiväkotia on hyvä paikka hakea neuvoja myös vanhempien sopeutumiseen uudessa tilanteessa. (Kauppinen, 1991, 66.)

5.1 Lähtökohtana lapsen yksilöllisyys

Lapsen kanssa työskenneltäessä lähtökohtana on lapsen yksilöllisyyden ymmärtäminen, johon liittyy erilaisuuden hyväksyminen. (Pihlaja 2004, 225.) Aikuisen tulisi vastata lapsen tarpeisiin ja huomioida lapsen yksilöllinen kehitys. Jotkut lapset ovat jo persoonaltaan sellaisia, että he vaativat tavallista enemmän esimerkiksi huomiota, jolloin aikuisen voi olla vaikeaa vastata lapsen tarpeisiin. (Pihlaja 1996, 176). Lapsi voi esimerkiksi haluta tavallista enemmän huomiota, jolloin aikuisen voi olla vaikea ymmärtää lapsen kyltymätöntä tarvetta olla huomioituna. Normaalius ja poikkeavuus ovat varsin suhteellisia ja kulttuurisidonnaisia käsitteitä. Lapsen poikkeava käytös saattaa olla ihan oikeutettu reaktio lapsen kohtuuttomaan elämäntilanteeseen. Tärkeää on nähdä lapsi kokonaisuutena, korostaa hänen myönteisiä puoliaan ja tunnistaa hänen mahdollisuutensa kasvuun ja kehitykseen. Vaikeuksien kanssa elävä lapsi on aikuiselämän haaste, hän ei tarvitse sääliämme vaan tukeamme. Häntä ei tarvitse ”kohdella” vaan hänet pitää kohdata ihmisenä. Tärkeämpää kuin tarkka diagnoosi on nähdä ihminen ja perhe ongelmien takana. (Kauppinen, 1991, 55.)

5.2 Sosioemotionaalisten vaikeuksien huomaaminen ja arviointi

Sosioemotionaalisisista vaikeuksista kärsivien lasten kanssa työskenneltäessä tulee miettiä monenlaisia asioita; miten lapsi käyttäytyy tilanteissa, joissa vaikeuksia havaitaan, miten henkilökunta toimii tilanteissa, miten tilanteita voitaisiin muuttaa tai soveltaa ryhmälle sopivaksi huomioiden jokaisen lapsen kyvyt ja voimavarat. Ryhmän toiminnan, dynamiikan ja lasten sekä aikuisten roolien ymmärtämisen tulisi olla yhtenä tavoitteena. Olennaista kasvatuksessa on se, miten eteen tulevat ristiriidat ratkaistaan, ei suinkaan niiden välttäminen. Tämä edellyttää henkilökunnan sitoutumista hyvään yhteistyöhön ja johdonmukaisuuteen. Sosiaalisen ja emotionaalisen valmiuden selvittämiseksi lasta tarkkaillaan eri tilanteissa, toiminnoissa ja leikeissä ja pyritään luomaan käsitys hänen suhtautumisestaan toisiin, itseensä ja ympäristöönsä. Lapset kehittyvät näissäkin tilanteissa yksilöllisesti. (Pihlaja 1996, 120.)

Lapsen kehityksestä tulee huolestua esimerkiksi silloin kun lapsella ilmenee jotain seuraavista; lapsella on outoja ja tavallista suurempia pelkoja, lapsi elää ikään kuin eri maailmassa kuin muut, lapsi ei osaa leikkiä, kun lapsen taantuminen ja oireilu jatkuvat

erityisen pitkään tai lapsen käyttäytyminen vieroksuttaa muita lapsia. (Pihlaja 1996, 183.) Lasta hoitavien aikuisten on syytä keskenään keskustellen selvittää ja arvioida myös, onko lapsiryhmässä tapahtunut muutoksia, esimerkiksi uusi lapsi tullut ryhmään, tai joku jäänyt pois ryhmästä. Onko henkilökunnassa tapahtunut muutoksia, jotka voivat laukaista havaitut oireet. Myös kotiolojen mahdolliset muutokset tulee selvittää vanhempien kanssa keskustelemalla ennen varsinaisten hoitoa koskevien päätösten tekemistä. (Kauppinen, 1991, 76.)

Sosioemotionaalisten valmiuksien selvittämiseksi lasta tarkkaillaan eri tilanteissa. Päiväkodissa havainnoitavia tilanteita ovat esimerkiksi leikki-tilanteet, ruokailutilanteet, erilaiset ristiriitatilanteet, pukemistilanteet sekä muut sosiaaliset tilanteet. Huomiota kiinnitetään siihen, kuinka hän suhtautuu toisiin lapsiin, itseensä, uusiin tilanteisiin, ympäristöönsä, kuinka lapsi tulkitsee toisten käyttäytymistä ja pystyykö hän ottamaan sen huomioon omassa käytöksessään, keskusteleeko hän muiden kanssa vai turvautuuko fyysiseen toimintatapaan saadakseen haluamansa sekä huomaako lapsi muiden tunteita ja toimii niiden mukaisesti. Tarkkailtaessa lasta täytyy aina ottaa huomioon lapsen ikätaso ja muistaa lapsen normaaliin kehitykseen kuuluvat vaiheet. Hyvänä apuvälineenä toimii muistiinpanot, lapsesta voi esimerkiksi pitää pienimuotoista päiväkirjaa, jolloin asioita on myöhemmin helpompi käydä läpi realistisesti. (Pihlaja & Lummelahti 1996. 120-121.)

5.3 Kuinka työntekijät voivat auttaa sosioemotionaalista tukea tarvitsevaa lasta

Kasvattaja voi tukea lasten itsetuntemusta ja itseluottamusta sekä auttaa saamaan positiivisia kokemuksia. Kasvatuksessa tulisi korostaa lapsen itsetunnon sekä positiivisen minäkuvan kehittymistä ja vahvistumista. (Pihlaja 2004, 225-226.) Lasta tukeakseen kasvattajien tulee kiinnittää huomioita lapsen ja tämän ympäristön jokapäiväiseen tukemiseen lapsen arjessa. Peilattaessa itseään aikuisen kautta lapsi saa emotionaalisen käsityksen itsestään. Kasvattajan tunteet ja asenteet sekä niiden tiedostaminen auttavat lapsen oman tunne-elämän ja minäkuvan muodostumista. Myös toiset lapset ovat ratkaisevan tärkeitä lapsen sosiaalis-emotionaalisen kehityksen tukemisessa. Vertais-suhteiden avulla lapsi luo realistista kuvaa itsestään ja tunteistaan ikätasoonsa nähden.

Peilaamalla vertaistensa tunteisiin lapsi hankkii sosiaalista tietoa itsestään myös vertaisiltaan. Lapsi on tasavertainen toisten lasten kanssa ja hän voi vaikuttaa sosiaalisten tilanteiden kulkuun. Tätä kokemusta aikuisten kanssa käydyt sosiaaliset tilanteet eivät voi tarjota lapselle. Jos lapsi on arka ja vetäytyvä, hän voi kokea tällaiset vertaissuhdetilanteet ahdistavina, jolloin on tärkeää edetä pienin askelin ja aikuisen opastuksella esimerkiksi ryhmätilanteissa. Myös pelkkä aikuisen läsnäolo ja tuki voivat antaa turvaa lapselle stressaavissa sosiaalisissa tilanteissa. (Pihlaja 1996, 184.)

Sosioemotionaalisissa vaikeuksissa turvallisen aikuisen rooli korostuu. Mitä läheisemmäksi aikuinen lapselle tulee, sitä enemmän lapsi turvallisuuden lisääntyessä uskaltaa antaa itsestään sosiaaliseen suhteeseen ja sitä enemmän hän tuo tunteitaan esille. Etenkin negatiivisten tunteiden näyttäminen vaatii yleensä luottamuksellisen suhteen aikuisen kanssa. (Pihlaja 1996, 185.)

Tavoitteena on, että lapsi oppii käsittelemään, nimeämään ja tunnistamaan tunteitaan, eikä vain ilmennä niitä teoin ja toiminnoin. Moniin lasta ahdistaviin ja pelottaviin tilanteisiin lapsi reagoi toiminnalla. Lapsi saattaa ilmentää tunteitaan toiminnan avulla, esimerkiksi väkivallan tai riehumisen kautta. Toinen ääripää on lapsen vetäytyminen ja kielettömyys, jolloin lapsi vetäytyy eikä pura tunteitaan lainkaan. Tavoitteena on, että lapsi löytää nimet tunteilleen ja oppii ymmärtämään, mistä mikäkin tunne saa alkunsa. Tunteita ei tulisi kieltää, vaan niitä tulisi ymmärtää ja sietää. Helposti aikuinen voi kieltää lapsen tunteet, kun ei ymmärrä itsekkään, mistä lapsen tunteet kumpuavat kun tunteiden ilmaisu on häiriintynyt. Kieltämisen sijasta ymmärtäminen ja tunteiden käsittely ovatkin tärkeitä asioita huomioida sosioemotionaalisista vaikeuksista kärsivien lasten kanssa työskenneltäessä. Tunteita ei itsessään tule kieltää, mutta niistä johduvalle toiminnalle on oltava selvät rajat. Esimerkiksi väkivaltainen käytös muita lapsia tai aikuisia kohtaan on aina kiellettyä, samoin muu ilkivalta ja tavaroiden rikkominen. Sääntöjä opetellaan ja sisäistetään koko ajan pikkuhiljaa, sillä muutoksia ei tapahdu yhdessä yössä. Tällöin johdonmukaisuus työyhteisössä luo turvalliset raamit lapselle toimia tutussa ja vieraassa ympäristössä. Sopimuksia ja sääntöjä voidaan käydä yhdessä lasten kanssa läpi ja tehdä niistä vaikka sopimus- tai sääntötaulu, jossa ne ovat kuvattuina lastenkin ymmärtämisen ja muistamisen tueksi. (Pihlaja 1996, 185-186.)

5.4 Lapsen itsetunnon ja positiivisen minäkuvan tukeminen

Usein sosioemotionaalisisista vaikeuksista kärsivien lasten itsetunto on koetuksella, sillä lapsen sosiaaliset ja tunne-elämän valmiudet eivät vastaa lapsen ikätasoa. Tällaisissa tilanteissa työntekijöiden on muistettava, että esimerkiksi 6-vuotiaalta ei voida vaatia kaikkea samaa kuin ikätovereiltaan. Lapsen kehityksen tason tunnistaminen tunne-elämän ja sosiaalisen kasvun alueilla on olennaista. Lapset, joilla on sosioemotionaalisia vaikeuksia voivat olla jäljessä monella muullakin kehityksen osa-alueella. (Pihlaja 2004, 219.) Lapselta tulisi vaatia omaa kehitystasoaan vastaavia toimia, jolloin lapsi saa tarpeeksi haastetta, mutta kuitenkin selviytyy annetuista tehtävistään, joka tukee positiivisen minäkuvan ja oman pystyvyyden kehittymistä.

Positiivisen ilmapiirin luominen on tärkeää lapsen kokemukselle itsestään ryhmän jäsenenä. Lapsi viihtyy ryhmässä ja kokee, että ryhmä huolehtii ja välittää hänestä. Hän kokee itsensä tärkeäksi. Tällaisen ilmapiirin luomisessa kasvattaja on avainasemassa luomassa positiivista, välittävää ilmapiiriä esimerkiksi positiivisilla kommentteilla. Itsetuntoa tukevan ympäristön tärkein piirre on turvallisuuden tunne lapselle. Hyvällä vuorovaikutuksella aikuinen välittää lapselle turvallisuuden tunnetta asettamalla rajat ja olemalla tukena lapselle haastavissa tilanteissa. Lapsen kokiessa olonsa turvalliseksi hän uskaltaa ottaa riskejä kokeilla uusia asioita, kysyä kysymyksiä ja epäonnistua. Tämä mahdollistaa lapsen kokemuksen itsestään pystyvänä yksilönä ja mahdollistaa kehityksen eri osa-alueilla. (Aho & Heino 2000, 7 & 24.)

5.5 Menetelmät tukena varhaiskasvatuksessa

Sosioemotionaalisisessa kehityksessä ratkaisevassa osassa eivät niinkään ole mitkään yksittäiset menetelmät vaan kokonaisuus, tapa, jolla aikuiset työnsä tekevät. Varhaiskasvatus on kasvatuksellista vuorovaikutusta ja vuorovaikutus on myös keskeinen osa lapsen kuntoutusta ja tukea. Menetelmät, välineet tai opetusmateriaalit eivät työskentele lapsen hyväksi ilman aikuista, menetelmien ja apuvälineiden käyttö edellyttää aikuisen aitoa läsnäoloa tilanteessa. (Heinämäki 2004, 67.) Lasten leikki, pelit, sadut, musiikki ja liikunta voivat tukea lapsen kehitystä ja auttaa häntä myös muilla, kuin sosioemotionaalisisilla osilla kehityksessään. Erilaisilla harjoituksilla ja menetelmillä

voidaan tukea lapsen itseilmaisun oppimista. Keinoja on monia, voimme ilmaista itseämme äänillä, liikkeillä, väreillä ja maalauksilla jne. Itseilmaisua voidaan harjoitella myös erilaisten leikkien kautta. Lapsella on oikeus kokeilla ja löytää itsessään sekä tuhmia että kilttejä piirteitä. Myös yleisesti kiltiksi mielletyt lapset haluavat välillä olla tarinan tai leikin ”pahiksia”. (Pihlaja 1996, 187-188.)

Webster-Stratton (2011) kirjoittaa, että sosioemotionaalista tukea tarvitsevien lapsen kohtaamisen helpottamiseksi tulee ennakoida tilanteita ja miettiä tarkkaan omia ilmaissuotojaan. Hän kehottaa kasvattajia käyttämään myönteistä, selkää ja helposti ymmärrettävää kieltä. Hänen mukaansa kommunikoinnissa tulee käyttää myönteistä ja kohteliasta kieltä, kasvattajien tulisi pitää yllä myönteistä keskustelua ja antaa myönteisiä käskyjä, välttää kritiikkiä ja kielteistä leimaamista. Ohjeiden ja käskyjen antamisessa tulisi noudattaa myönteisiä käskyjä, jotka eivät käske lopettamaan vaan kertovat, mitä tulisi sen sijaan tehdä. Psykologit ovat havainneet myös, että aivomme rekisteröivät helpommin tämän tyyllisiä käskyjä, sillä kuullessamme ne, aivomme rekisteröivät jo toivotun toimintatavan. Esimerkiksi ohjeistamme usein lasta käskyllä ”älä juokse”, josta lapsi kuulee sanan ”juokse” joka ei ohjaa aivoja suoranaisesti kävelyyn, vaan juoksuun. Tämän sijasta voisimme sanoa ”liikutaan kävellen”, jolloin aivomme rekisteröivät suoraan sanan kävellä. Lisäksi Webster-Stratton toteaa, että puhutellessamme ja ohjeistaessamme sosioemotionaalista tukea tarvitsevaa lasta kannattaa käyttää lapsen nimeä. Se kiinnittää lapsen huomion ja saa hänet huomioimaan sen, että ohje on tarkoitettu juuri hänelle. Anna lapsille myös aikaa toteuttaa ohjeesi ja toiveesi sen sijaan, että tekisit samalla itse ohjeistamasi asian. (Webster-Stratton 2011, 57-58.)

Ympäristön selkeydellä on suuri vaikutus sosioemotionaalista tukea tarvitsevalle lapselle. Epäselvä ympäristö edesauttaa epävarman ja ahdistuneen olon syntymistä lapsessa, sillä hänen on usein muutenkin vaikea hahmottaa tilanteiden kulkua jos tilassa on liikaa häiriötekijöitä. Tästä syystä erityislasten kanssa tulisikin kiinnittää paljon huomiota tilan struktuuriin. Lapsen ympäristön tulisi olla rauhallinen eikä liikaa viritävä. Päivittäisellä toiminnalla ja ympäristöllä tulisi olla selkeä rakenne, joka vähentää levottomuutta, ahdistusta ja epävarmuutta. Selkeä rakenne luo tietoisuuden ja tunteen siitä, että on jotain pysyvää, jotain jonne ei ole pelkoa eksyä. Tilanteiden ja tilojen ennustettavuus vähentää lapsen ahdistusta. Usein lapset, jotka häiriintyvät sekavasta

tilasta tai melusta haluavat myös päiväkodissa sellaisen paikan, jossa heillä on mahdollisuus saada omaa rauhaa. (Pihlaja 1996, 186.) Rauhoittumisen ja selkeän ympäristön lisäksi lapsille täytyy tarjota tilanteita, joissa saa turvallisesti purkaa energiaa, liikkua, juosta ja hyppiä. Sillä lapsille liikkuminen on luontainen tapa toimia. On tärkeää järjestää päiväkodin päivään myös sellaisia tilanteita, joissa tällainen käytös on sallittua ja jopa toivottavaa.

6 KYSELYTUTKIMUKSEN TULOSTEN ESITTELY

6.1 Kyselyn tausta ja tarkoitus

Tarkoitukseni oli selvittää kyselylomakkeella työntekijöiden näkökulmia sosioemotionaalisiin vaikeuksiin liittyen, kuinka työntekijät kokivat tilanteiden haastavuuden arjessaan sekä millaisia syitä he näkivät sosioemotionaalisten vaikeuksien takana.

Tiedonkeruun suoritin kyselylomakkeella (LIITE 1), sillä ajallisesti useiden haastatteluiden toteuttaminen olisi ollut hankalaa toteuttaa yhteistyökumppanini toiveet huomioiden. Kyselylomakkeeseen sisällytin taustatieto-osion, sillä se auttaisi tulkitsemaan kyselyn vastauksia, mikäli ne eroaisivat kovasti toisistaan. Kyselylomakkeen tein huolellisesti, jotta työntekijöiden olisi helppo vastata siihen työpäivän aikana ja että vastausaika olisi käytetty mahdollisimman hyvin. Tein siis kysymyksiä, joihin oli helppo vastata, mutta joista saisin tulosten tulkintavaiheessa paljon tietoa. Tämän toteuttaakseni kyselylomake sisälsi sekä valintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä sekaisin. Lisäksi valintakysymystä sai selventää avoimesti, jos koki tarvetta myös sanalliseksi vastaukselle. Kyselyyni vastasi kymmenen päiväkodin henkilökuntaan kuuluvaa kasvatusalan ammattilaista.

6.2 Sosioemotionaalisen tuen tarpeen ilmeneminen varhaiskasvatuksessa

6.2.1 Häiriökäyttäytyminen

Yleistä häiriökäyttäytymistä työntekijät kokevat näkevänsä päivittäin, usein useamman kerran päivässä. Häiriökäyttäytymistä sosioemotionaalisista vaikeuksista kärsivillä lapsilla näkyy vastausten perusteella useimmiten siirtymätilanteissa, joissa pyritään saamaan huomiota tai keskeyttämään tilanne erilaisilla käytöshäiriöillä, joita voivat olla esimerkiksi juoksentelu ja muu tilanteen vastustaminen (esimerkiksi ulos siirtymisessä ei suostuta pukemaan ja juostaan aikuista karkuun). Myös muunlainen tilanteiden keskeyttäminen esimerkiksi kiljumalla tai huutamalla nousi esiin vastauksissa.

Aggressiivisuus mainittiin vastauksissa myös häiriökäyttäytymisen kohdalla. Aggressiivista käytöstä ilmenee mm. edellä mainituissa siirtymätilanteissa sekä esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa toinen lapsi tulee liian lähelle lapsen omaa tilaa. Tällöin lapsella ei ole sanoja ilmaista ahdistunutta tunnettaan vaan hän turvautuu fyysisempään ilmaisuun vaikka tönäisemällä toista lasta.

Lapsien, joilla on sosioemotionaalisia vaikeuksia, on usein vaikea toimia suuressa ryhmässä sen aiheuttaman melun, epäselvien toimintamallien ja yleisen epäselvyyden vuoksi. Epäselvät ja lapselle epävarmat tilanteet aiheuttavat ahdistusta, jonka he usein purkavat erilaisina häiriökäyttäytymisen muotoina. Vastauksissa ilmenneitä asioita olivat esimerkiksi sellaiset tilanteet, joissa lapsen täytyy jakaa aikuiseltaan saamaa huomiota muiden ryhmän lasten kanssa. Esimerkiksi koko ryhmää koskevissa tilanteissa lapset pyrkivät saamaan huomiota epätoivotulla käytöksellään esimerkiksi riehumalla, huutamalla tai muuten puhumalla rumasti. Yleisesti ottaen käyttäytymällä niin, että aikuisen on pakko puuttua kesken toiminnan. Myös muille ryhmän lapsille tahallaan tehty pikkukiusa kertoo tällaisesta aikuisen huomion tarpeesta. Häiriökäyttäytymisten takana henkilökunta näki muun muassa itsesäätelyyn liittyvät ongelmat, pettymyksien huonon sietokyvyn sekä oman edun tavoittelun että toisten huomioonottamisen taidon puutteen. Yleistä häiriökäyttäytymistä kerrottiin olevan myös usein sellaisissa tilanteissa, joissa aikuinen ei ole lähellä ohjaamassa käytöstä, vaan esimerkiksi keskittyy koko ryhmään yhtä aikaa.

6.2.2 Lapsen ahdistus

Vastauksista ilmeni, että lapsen ahdistusta ei näy aivan niin usein kuin muita sosio-emotionaalisten vaikeuksien ilmenemismuotoja. Lapsen ahdistusta näkee päiväkodissa kuitenkin toisinaan, usein lapsen elämän isoihin muutoksiin liittyen. Yleisimmin ahdistus näkyy päiväkodin aloituksen yhteydessä, jolloin se on useimmissa tilanteissa täysin normaali, lapsen kehitykseen ja muutostilanteeseen liittyvä reaktio. Varsinaisesti ahdistuneista lapsista puhuttaessa ahdistuneisuus näkyy osin myös tutuissakin tilanteissa esimerkiksi itkuisuutena, vetäytyväisyytenä, ujoutena, aggressiivisena käytöksenä, karkailuna, tavaroiden heittelynä, jopa itsetuhoisina puheina, kieltäytymisenä osallistumasta toimintoihin sekä jatkuvasta aikuisen läsnäolon tarpeesta. Lisäksi ahdistuneilla lapsilla kuvailtiin olevan epävarmuudesta johtuvaa asioiden varmistelua, joka ilmeni esimerkiksi kysymyksinä koska minut haetaan? Kuka on töissä iltopäivällä? Olenko ensimmäinen/viimeinen?

Ahdistuneisuutta on usein hankalampaa havaita kuin muita ”oirekuvailuja”, sillä ahdistunut lapsi voi käyttäytyä aivan päinvastoin kuin on odotettu. Käytösmallit voivat vaihdella hyvinkin paljon vetäytyvästä lapsesta hermostuneesti yliaktiiviseen lapseen. Ahdistunut lapsi on kuitenkin usein kipeästi aikuisen ohjauksen tarpeessa ja hakeutuu usein tutun aikuisen luo ”turvaan”. Työntekijöiden vastauksista ilmeni usein ahdistuneen lapsen haluttomuus osallistua ohjattuun toimintaan tai leikkiä muiden lasten kanssa. Myös irrottautuminen yhdestä aikuisesta nähtiin vaikeana. Lisäksi ahdistuneisuutta työntekijät näkivät sellaisissa tilanteissa, joissa lapsi sai huomiota yllättäen tai itse sitä pyytämättä, esimerkiksi jos koko ryhmän kuullen pyydettiin tekemään jotain. Toinen hyvä esimerkki nousi esiin tilanteissa, joissa lapsi oli loukannut itsensä ja aikuinen oli mennyt lohduttamaan loukkaantunutta lasta, tällöin lapsi ahdistui saamastaan huomiosta. Muita tilanteita, joissa oli havaittu lapsen ahdistusta, olivat sellaiset tilanteet, joissa lapselta vaadittiin kehitystasoonsa nähden liian suuria ponnistuksia. Myös sellaiset tilanteet, joissa lapsi oli epävarma onnistumisestaan, esimerkiksi uuden taidon opettelu, joka vaatii kärsivällisyyttä, nosti pintaan ahdistuneisuuden lapsessa.

Vastauksista nousi myös esiin syitä lapsen ahdistukselle. Yleisimpänä erilaiset muutostilanteet lapsen elämässä, tällaisia olivat esimerkiksi vanhempien ero, sairastuminen perheessä, muutto uudelle alueelle sekä muut lapsen mielestä stressaavat tilanteet,

esimerkiksi vanhempien päihteiden käyttö tai muut pelottavat kokemukset, joista on joutunut selviytymään ilman turvallista aikuista.

6.2.3 Väkivaltainen käytös

Väkivaltaista käytöstä työntekijät arvioivat näkevänsä päivittäin tai viikoittain. Päiväkodissa väkivaltainen käytös ilmenee usein lyömisenä, potkimisena, puremisena, toisten tönimisenä, nipistelynä, nimittelynä ja toisinaan myös sylkemisenä, raapimisena sekä tavaroiden heittäminen. Usein väkivaltaiseen käytökseen liittyy lapsen maltin menetys sellaisessa tilanteessa, kun hänen sosiaaliset taitonsa eivät riitä tilanteen hoitamiseen puhumalla. Tällaisissa tilanteissa lapsi turvautuu väkivaltaan ja viestittää tällä tavalla toiselle lapselle, että tämän käytös ärsyttää, ahdistaa tai turhauttaa lasta.

Työntekijät näkivät väkivaltaista käytöstä ilmenevän ainakin seuraavanlaisissa tilanteissa; ristiriitatilanteissa, vapaan leikin yhteydessä, kärsivällisyyttä vaativissa tilanteissa, joissa aikuinen ei ole lähellä, esimerkiksi jonotustilanteissa, aikuisen asettaessa rajoja lapselle tai aikuisen edellyttäessä lapselta tietynlaista käyttäytymistä tai toimintaa sekä siirtymätilanteissa, jotka aiheuttavat usein erityislapsille muutenkin haasteita melun ja huonon tilan struktuurin takia.

Myös tavaroiden, asioiden ja huomion jakaminen on joillekin lapsille hankalaa ja he saattavat puolustautua turvautuen fyysiseen ilmaisuun. Tällaisissa tilanteissa päiväkotia on hyvä paikka myös harjoitella tilanteita ja niissä toimimista niin, ettei lapsen tarvitse turvautua väkivaltaan saadakseen omaa viestiään kuuluviin.

6.2.4 Rajattomuus lapsessa

Työntekijät kokivat rajojen puutteen näkyvän erityislapsissa toistuvasti; useita kertoja päivän aikana. Rajojen asettamattomuus on vaikea tilanne sosioemotionaalista tukea tarvitsevalle lapselle, sillä juuri he tarvitsisivat selvät pelisäännöt sellaisiin tilanteisiin, jotka muuten voivat aiheuttaa epäselviä tulkintoja ja ahdistusta. Lapselle rajojen asettaminen luo turvallisuuden tunteen siitä, että joku muu on vastuussa tilanteesta, ei pieni lapsi.

Työntekijät kokivat rajattomuuden näkyvän juuri sellaisissa tilanteissa, joissa keskittyminen helposti herpaantuu ja pakka niin sanotusti hajoaa. Tällaisia tilanteita päiväkodin arjessa ovat mm. siirtymätilanteet. Etenkin pukemistilanteissa ulos lähtiessä tai sisälle tullessa koettiin vaikeuksia ottaa vastaan ohjeita ja kehotuksia, keskittyminen herpaantui ja aikuisen asettamia rajoja testattiin ja koeteltiin. Lapsi haluaa usein tehdä vain itselle mieluisia asioita ja kärsivällisyyttä vaativat tehtävät tuntuvat hankalilta, jos kukaan ei ole koskaan vaatinut lasta suoriutumaan ikätasoaan vastaavista asioista. Kun lapsi saa päättää itse, mitä tekee, ei hän tunne tarvetta opetella uusia taitoja. Tämä näkyy hankaluutena ottaa vastaan ohjausta, mutta myös kyvyttömyytenä itseohjautuvuuteen. Toisinaan rajattomat lapset hakevat selvästi aikuisen asettamia rajoja tekemällä asioita, joista tietävät, etteivät ne ole sallittuja. Rajattomat lapset kokevatkin usein, että heidän täytyy hallita tilanteita ja pitää omia puoliaan, joka näkyy usein räikeänä oman edun tavoitteluna. Tällöin lapsi kokee, etteivät aikuiset huolehdi tasapuolisuudesta eivätkä ota vastuuta tilanteesta, jolloin lapsen täytyy kokemansa mukaan itse selviytyä ja pitää puoliaan.

Työntekijöiden näkökulmasta rajattomuus näkyy myös silloin, kun vanhempi on paikalla. Lapset saattavat pyrkiä päättämään asioista ja ohjailla vanhempaa toivomaansa ratkaisuun. Varsinkin vanhemmilla lapsilla saattaa esiintyä jonkinlaista vanhemman provosointia ja testaamista siitä, kuinka pitkälle vanhempi on valmis taipumaan muiden ihmisten edessä. Täytyy muistaa, että rajojen testaaminen ei liity pelkästään sosioemotionaalista tukea tarvitseviin lapsiin, vaan rajojen hakeminen kuuluu myös täysin normaaliin kehitykseen ja ilmenee usein kausittain. Tällöin onkin tärkeää, että molemmat vanhemmat sitoutuvat pitämään kiinni rajoista ja asettamaan niitä uhmakkaalle lapselle. Lapsi voi päättää asioista ikätasoaan vastaavasti, mutta lopullisen päätöksen tekee aikuinen, joka pitää huolen turvallisuudesta. Lapsi voi esimerkiksi päättää laittaaako sinisen vai punaisen pipon talvella päähän, mutta ei voi päättää olla laittamatta pipoa lainkaan.

6.2.5 Arkuus ja pelokkuus lapsessa

Arkuutta ja pelokkuutta työntekijät eivät kokeneet näkyvän kovinkaan usein, lähinnä satunnaisesti. Pelkoa toivat lapsille täysin normaalit pelottavat asiat, jotka vilkas mielikuvitus mahdollistaa, esimerkiksi pimeän tai ötököiden pelko. Erityislapsille pelkoa aiheuttavat usein uudet tilanteet, sillä sosioemotionaalisen vaikeuden takia lapsen on vaikea hahmottaa uutta tilannetta. Lapselle tuo ahdistusta se, jos hän ei tiedä, kuinka hänelle vieras tilanne etenee, minkälaista käytöstä lapselta tilanteessa odotetaan jne. Lapsen pelkoa uutta tilannetta kohtaan voidaan lievittää harjoittelemalla tilannetta ja puhumalla siitä etukäteen esimerkiksi kuvien kanssa. Itse tilanteessa lapsen on helpompi toimia, kun hän tietää, mitä seuraavaksi tapahtuu ja minkälaista käyttäytymistä häneltä tilanteessa odotetaan.

Pelot ja arkuus päiväkodissa näkyvät työntekijöiden kokemuksen mukaan itkuisuutena, pahoina unina, uusien tai erilaisten tilanteiden pelkoina, aikuiseen takertumisena, valikoivana puhumattomuutena, haluttomuutena osallistua ohjattuun toimintaan sekä asioiden varmisteluna. Pelokas ja arka lapsi ei välttämättä osaa näyttää tai kertoa pelostaan, vaan se ilmenee käyttäytymisen kautta. Lapseen tutustuessaan aikuinen usein oppii kuitenkin näkemään ja tuntemaan pelon aiheuttaman reaktion lapsessa. Pelkojen ja arkuuden kohtaamiseen päiväkodissa tarvitaankin aitoa, hyvää läsnäoloa sekä riittävästi turvallisia aikuisia, joista lapsi saa tukea.

Sosioemotionaalisisista vaikeuksista kärsivien lasten toiminta saattaa joskus herättää lievää pelkoa, ihmetystä tai arkuutta muissa lapsissa, sillä tämä voi joskus toimia sosiaalisissa tilanteissa vastoin muiden lasten odotuksia ja yleisiä normeja. Jolloin muilla lapsilla saattaa esiintyä varautuneisuutta sosioemotionaalisisista vaikeuksista kärsivää lasta kohtaan. Esimerkiksi aggressiivisesti itseään ilmaiseva lapsi saattaa aiheuttaa vertaisissaan pelkoa ja varautuneisuutta, jolloin aikuisen on aina puututtava tilanteeseen.

6.2.6 Sopeutumattomuus

Työntekijät kokivat, että sopeutumattomuutta lapsissa näkyy harvoin, jos lainkaan. Lapset usein sopeutuvat ajan kanssa muuttuneisiin tilanteisiin, osa nopeammin ja osa hitaammin. Vastaajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että lähes kaikki sopeutuvat lopulta ryhmän sääntöihin, tavoitteisiin ja toimintaan. Uuden ryhmän sekä ryhmän muutoksien seurauksena ryhmän jäsenet hakevat paikkaansa ennen kuin ryhmä sopeutuu toisiinsa. Suuri osa lasten sopeutumattomuudesta nähtiin johtuvan siitä, että päiväkodissa on erilaiset säännöt kuin kotona tai kotona niitä ei ole juuri lainkaan. Uusien sääntöjen ja toimintatapojen sekä uusien aikuisten uhmaaminen kuuluu usein sopeutumisprosessiin, jolloin lapsi koettelee sääntöjen pitävyyttä. Päiväkodissa yhteiset pelisäännöt ovat tärkeitä ryhmän oikeudenmukaisen toiminnan kannalta. Sosioemotionaalista vaikeuksista kärsivien lasten sopeutumattomuuden nähtiin johtuvan uusista, jännittävistä tai pelottavista tilanteista sekä esimerkiksi liian suuresta lapsiryhmästä. Tällöin pienryhmätoiminta on tärkeässä roolissa lapsen sopeuttamisessa ryhmään. Lapsen sopeutuminen muihin lapsiin on tärkeää vertaissuhteiden saamiseksi ja ylläpitämiseksi. Lapsi, joka kokee sopeutumattomuutta muiden lasten kanssa, viihtyy usein aikuisen seurassa kahden, sillä aikuinen osaa lukea lasta ja tukea tätä positiivisiin asioihin.

6.3 Syitä sosioemotionaalisten vaikeuksien taustalla nykypäivänä

Vastauksissaan monet työntekijät kokivat sosioemotionaalisten vaikeuksien lisääntyneen lähiaikoina, viimeisen viiden vuoden aikana. Työntekijät näkivät, että syyt lisääntyneiden vaikeuksien taustalla ovat moninaisia; ympäristön vaikutus, psyykkiset ja fysiologiset ominaisuudet vaikuttavat lapseen ja sen kehitykseen. Suurimpina syinä sosioemotionaalille vaikeuksille nähtiin nykypäivänä urakeskeinen ja kiireinen arki, jolloin lapsille päiväkotipäivät ovat pitkiä ja illat kotona lyhyitä. Vanhemmat ovat töistä tullessaan usein väsyneitä, jolloin lapsen ja aikuisen yhteinen ”ajatuksien vaihto” ja keskustelu jäävät vähemmälle. Yhtenä syynä nähtiin myös älylaitteiden lisääntyminen, sillä lapset käyttävät kotona usein esimerkiksi tablettia, jolloin he ehkä myös näkevät sellaisia asioita ja tunteita, joita eivät ymmärrä ja jotka voivat aiheuttaa hämmennystä lapsessa. Tabletti ei myöskään kykene opettamaan lapselle sosiaalisia- tai

tunnetaitoja, joita hän oppisi aidossa kohtaamisessa esimerkiksi vanhempien tai muiden aikuisten ja vertaistensa kanssa. Nykypäivän kiireinen elämäntyyli näkyy perheissä usein väsymyksenä ja tästä johtuvana keskittymisen puutteena. Ei jakseta esimerkiksi viedä asioita loppuun asti, vaan on helpompi antaa periksi lapselle tämän tunnekuohon laannuttamiseksi. Tämän kautta lapsi ei opi kohtaamaan pettymystä ja siitä johtuvia tunteita, vaan kohtaa niitä ensimmäistä kertaa esimerkiksi päiväkodissa tai koulussa. Työntekijät kokivatkin, että on tärkeää kotona viettää aikaa yhdessä lapsen kanssa, sillä lapset tarvitsevat vanhempiensa huomiota ja aikaa terveen kehityksen takaamiseksi. Lapsen minäkokemus ja itsetunto on vahvasti liitoksissa toisiinsa ja lapsen saamaan huomioon ja kokemukseen siitä, että hän on arvokas ja hän merkitsee ihmisenä.

Kotona opitaan paljon sosioemotionaalisia taitoja vanhemman opastuksella, rajattomuus ja vanhempien auktoriteetin puute kotona luovat lapselle turvattomuuden tunnetta. Vanhemmuudessa tärkeintä on läsnäolo lapselle lasta varten, vastausten mukaan päiväkodissa huomaa lasten suuren ”aikuisen nälän”. Lapset tarrautuvat ja tarvitsevat aikuisen tukea ja huomiota paljon, sillä aikuisen malli on se, johon lapset usein peilavat itseään. Vastauksissa nousi myös esiin työntekijöiden vähyys suhteessa lapsiluokun tai ”lapsiainekseen” eli lasten vaativuuteen. Osaksi koettiin myös työntekijöiden vaihtuvuuden ja muiden muutosten päiväkodissa vaikuttavan sosioemotionaalisten lasten turvallisuuden tunteeseen ja tätä kautta käytökseen. Lisäksi syitä nähtiin myös vanhempien elämän muutoksissa, parisuhteiden lisääntyneet ongelmat ja esimerkiksi vanhempien erot ovat myös lapselle isoja muutoksia, joita tämä ei välttämättä osaa käsitellä oikein. Myös vastaajien mukaan vanhempien sosiaalisten suhteiden vähyys vaikuttaa lapsen kehitykseen, sillä vanhempien hyvä tukiverkko ja se, että lapsella on ollut muita aikuiskontakteja lapsuudessaan vanhempien lisäksi, tuki lapsen sosioemotionaalista kehitystä (Pihlaja 2004, 214). Lisäksi osa vastaajista mainitsi myös neurologiset syyt, lähinnä haastavimmista sosioemotionaalisisista vaikeuksista puhuttaessa.

6.4 Henkilökunnan kokemus vaikutusmahdollisuuksistaan tukea sosioemotionaalista erityistukea tarvitsevaa lasta

Työntekijät kokivat, että omalla toiminnallaan he pystyvät vaikuttamaan arjen sujumiseen päiväkodissa. Kaikki olivat kuitenkin sitä mieltä, että lisäkoulutus ja osaamisen

kartuttaminen esimerkiksi erilaisilla työvälineillä on aina hyväksi. Kaikki toivoivat lisää keinoja ja välineitä sosioemotionaalista tukea tarvitsevien lasten ja heidän perheidensä auttamiseen. Vastauksista kävi ilmi, että lastentarhanopettajan (kasvatustieteiden kandidaatti tai sosionomi (AMK)), tai erityislastentarhanopettajan koulutus loi hyvän pohjatiedon sosioemotionaalisten vaikeuksien ymmärtämiseen ja niiden tukemiseen.

Useat vastaajat olivat käyneet lisäkoulutusta aiheeseen, vastauksissa korostui kuitenkin oma aktiivisuus kouluttautua sekä oma kiinnostus opiskella lisää itsenäisesti. Hyväksi oli koettu ulkopuolisen luennoitsijan pitämät luennot ja koulutukset. Vastauksista kävi kuitenkin myös ilmi, että koulutuksiin oli välillä vaikea osallistua, sillä haalujia oli paljon, ja koulutus tapahtui työpäivän aikana, jolloin lapsiryhmästä irrottaminen koulutukseen koettiin jokseenkin hankalana.

6.4.1 Lapsen ja perheen tukeminen päiväkodin arjessa työntekijöiden näkökulmasta

Vastauksista ilmeni, että työntekijöillä oli monenlaisia keinoja sosioemotionaalista vaikeuksista johtuvien tilanteiden ratkaisuun. Perheen kanssa tehtävän yhteistyön kannalta työntekijät pitivät tärkeänä avointa keskustelua vanhempien kanssa. Työntekijät kertoivat, kuinka yrittävät tukea ja kannustaa myös vanhempia tilanteessa, jossa lapsella on haasteita käyttäytymisen ja tunne-elämän kanssa. Työntekijät ottivat myös huomioon, että lapsen tuen tarve on usein myös vanhemmille iso asia ja vaatii omanlaisensa hyväksymisprosessin. Joskus työntekijät kokivat myös hankalaksi vanhempien vastarinnan tukitoimia kohtaan, jonka he ymmärsivät johtuvan siitä, etteivät vanhemmat olleet vielä hyväksyneet lapsensa tuen tarvetta täysin.

Päiväkodin arjessa tärkeän pohjan sosioemotionaalista tukea tarvitsevien lasten auttamiseksi loi lapsen yksilöllinen ja aito kohtaaminen, sekä arvostus jokaista lasta kohtaan. Lapsi tulee aina kohdata yksilöllisesti, sillä hänen kehityksensä kulkee omaa tahtiaan. Työntekijän tulee huomata ja kunnioittaa jokaisen lapsen yksilöllistä kehitystä. Sosioemotionaalisia taitoja on tärkeä harjoitella arjessa joka päivä, silloin kun tilanteita tulee eteen. Pienryhmätoiminta mahdollistaa paremmin jokaisen lapsen yksilöllisi-

sen huomioimisen ja työntekijöiden on helpompi ottaa huomioon jokaisen lapsen erityispiirteet. Pienryhmätoimintaa toteutetaan jo monissa päiväkodeissa, mutta sellaisissa ryhmissä, joissa on erityislapsia, se on erityisen tärkeää. Pienryhmissä on turvallista harjoitella arjen sosiaalisia- ja tunnetaitoja aikuisen opastuksella. Vaikeuksia sosioemotionaalisilla alueilla kokeva lapsi saa myös muilta ryhmän lapsilta tukea ja mallia siitä, kuinka tilanteissa tulisi käyttäytyä tai reagoida.

Työntekijöiden keinoja tilanteiden harjoitteluun ja hallintaan ovat ennakointi, aikuisen läsnäolo sekä pienryhmätoiminta. Vastauksissa ilmeni, että työntekijät ennakoivat sellaisia tilanteita, joissa ovat huomanneet lapsella ilmenevän vaikeuksia esimerkiksi käymällä tilanteita etukäteen lapsen kanssa sanallisesti ja käyttämällä kommunikation tukena esimerkiksi kuvia. Lisäksi työntekijät ennakoivat tilanteiden syntyä strukturoimalla tilan, joka näkyy esimerkiksi pukemistilanteissa niin, että pukemassa kerrollaan on vain muutamia lapsia, ei koko ryhmää. Pukemistilanteissa jokaisella on oma paikka pukeutua ja riisua oman naulakkonsa edessä. Työntekijät pyrkivät myös poistamaan turhia häiriötekijöitä tilasta, sillä sosioemotionaalista tukea tarvitsevat lapset häiriintyvät helposti tehtävästään, jos tilassa on samaan aikaan paljon ääniä, liikettä tai muita aktiviteetteja. Ohjeidenannon tulee olla selkeää ja sitä voi tukea myös esimerkiksi kuvien avulla, tällöin lapsen on helpompi sisäistää annetut ohjeet, kun muistettavaa ei ole liikaa ja niiden antoon käytetään useampaa aistikanavaa pitkin tulevaa tietoa. Jotkut lapset voivat olla niin sanotusti ”hitaasti lämpeneviä lapsia”, joka tarkoittaa sitä, että lapsen on vaikea siirtyä yhdestä toiminnasta toiseen nopeasti. Tähän työntekijät käyttivät apuvälineenä jotakin ajan mittaria, josta lapsen on helppo nähdä, kuinka paljon esimerkiksi leikkiaikaa on jäljellä, tällaisia ovat esimerkiksi timerit. Kun lapsi saa etukäteen valmistautua siihen, että kohta leikkiaika loppuu, on leikin siivoaminen ja toiseen toimintaan, esimerkiksi pukemaan siirtyminen helpompaa.

Aikuisen tuki ja läsnäolo koettiin todella tärkeäksi keinoksi rauhoittaa sosioemotionaalista tukea tarvitsevaa lasta. Työntekijät viettävät paljon aikaa lapsen kanssa ja mahdollisuuksien mukaan tekevät siirtymätilanteet yhdessä, esimerkiksi pukevat lapsen kanssa kahdestaan, ilman isoa ryhmää ympärillä. Vastaajat vaikuttivat tilanteeseen myös omalla käytöksellään, rauhallisuus ja empaattisuus tilanteessa, jossa lapsi on hämmentynyt, vaikutti lapseenkin rauhoittavasti sekä luoden turvallisuutta. Työntekijät pitivät hyvänä myös muiden lasten antamaa toimintamallia sellaisissa tilanteissa,

joissa tukea tarvitseva lapsi ei osannut toimia. Työntekijät korostivatkin sitä, että lasta ei saa eristää muista lapsista, vaikka aikuisen tuki ja läsnäolo ovatkin lapselle tärkeitä. Työntekijät pyrkivät myös antamaan positiivista, kannustavaa palautetta lapselle aina, kun tämä onnistuu.

Työntekijät korostivat vastauksissaan myös sitä, että lasta ei saa jättää tunteidensa kanssa koskaan yksin, vaan aikuisen on tuettava, sanoitettava ja näin autettava lasta tunteiden käsittelyssä. Kaikki tunteet ovat sallittuja ja oikeita, eikä niitä pidä hävetä, väheksyä tai piilotella, mutta ketään ei kuitenkaan saa loukata tai satuttaa.

Vastaajat kertoivat työntekijöiden välisen hyvän tiimityön olevan ensisijaisen tärkeää johdonmukaisen ja laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamisessa, jokaisen lapsen erityistarpeet huomioiden. Yhdessä asioiden ja tilanteiden läpikäyminen ja ratkaisujen miettiminen ovat avainasemassa onnistuneisiin tuloksiin ryhmissä, joissa on erityisen tuen tarpeita. Työkavereiden neuvot ja tuki koettiin tärkeäksi myös oman jaksamisen kannalta. Erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kanssa työskentely on haastavaa, mutta työntekijät kokivat sen myös erityisen palkitsevaksi.

6.4.2 Työntekijöiden ajatuksia sosioemotionaalisen tuen laadun parantamiseksi

Monet vastaajat toivoivat lisäkoulutukseksi haasteellisen käyttäytymisen ennaltaehkäisy ja hallinta - koulutusta (MAPA, Management of Actual or Potential Aggression) (Suomen MAPA keskuksen www-sivut 2017). Moni vastaaja kaipasi työhön myös lisäkoulutusta erilaisista työmenetelmistä, sillä koettiin, että tarvittaisiin lisää ”väli-neitä” auttaa perheitä ja lapsia heidän tilanteessaan. Lisää tietotaitoa kaivattiin myös ahdistuneen lapsen tunnistamiseen sekä lapsen ja perheen auttamiseen tilanteessa, jossa mukana on ahdistunut lapsi.

Työntekijöiden vastauksissa työn laadun parantamisesta nousi esiin myös toive yhteistyöstä niin terveydenhuollon, kuin muiden erityisopettajien kesken. Ennen kaikkea toivottiin moniammatillisuutta ja yhteistyötä eri osaamisalojen välillä. Vastauksissa nousi esiin yhteistyötoiveet esimerkiksi perheneuvolan psykologien kanssa, sekä mui-

den psykologien ja psykiatrien kanssa. Perheneuvolan psykologien kanssa on ilmeisesti tehty joskus yhteistyötä, mutta se on lopetettu. Yhteistyö koettiin tärkeäksi osaksi lapsen kokonaisvaltaista tukemista. Lisäksi yhteistyötä toivottiin muiden erityisopettajien kanssa. Toivottiin esimerkiksi Porin kaupungin päiväkotien varhaiskasvatuksen erityisopettajien kanssa järjestettäviä tilaisuuksia, joissa varhaiskasvatuksen ammattilaiset voisivat jakaa tietoaan ja kokemuksiaan aiheista. Tällöin tietämystä ja kokemusta olisi mahdollista kerryttää ja hyväksi havaittuja keinoja voisi ottaa käyttöön omassakin päiväkodissa. Lisäksi toivottiin myös oman päiväkodin sisäistä mahdollisuutta keskustella sosioemotionaalisiin vaikeuksiin liittyvistä asioista, sekä siitä, kuinka yhdessä johdonmukaisesti tukea lapsia ja perheitä tässä tilanteessa vieläkin paremmin.

7 LOPPUPOHDINTA

7.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja työelämäyhteys

Opinnäytetyöni perimmäisenä ajatuksena oli selvittää työntekijöiden kokemuksia sosioemotionaalisisista vaikeuksista. Halusin selvittää, miten he näkevät sosiaalisen ja tunne-elämän vaikeudet päiväkodissa sekä miten he kokevat omat vaikutusmahdollisuutensa arjessa. Lisäksi minua kiinnosti, kokevatko päiväkodin työntekijät sosioemotionaalisten vaikeuksien lisääntyneen viimeisen viiden vuoden aikana ja minkälaisia syitä he näkevät lisääntyneiden vaikeuksien takana. Harjoittelussani olen kokenut sosioemotionaalisten vaikeuksien lisääntyneen. Kyselyn vastaukset tukivat tätä ajatusta. Halusin myös kuulla työntekijöiden ajatuksia siitä, minkälaiset asiat suojaavat sosioemotionaalista kehitystä ja mitkä voivat vaarantaa sen. Huomasin myös, että usein sosioemotionaalisten vaikeuksien takana on useampi kuin vain jokin yksittäinen tekijä.

7.2 Pohdinta

Opinnäytetyössäni olen määritellyt erilaisia käyttäytymismalleja, jotka saattavat kertoa lapsen sosioemotionaalista vaikeudesta. Usein sosioemotionaalisia taitoja pidetään itsestään selvänä asiana, ikään kuin jokainen oppisi ne luontaisesti, ilman harjoittelua ja mallia. Sosioemotionaaliset taidot ovat kuitenkin aina opettelun ja harjoittelun myötä kehittyvä taito, jonka kehitys jatkuu koko elämämme ajan. Tärkeä perusta sosiaalisille ja tunnetaidoille luodaan jo varhain lapsuudessa.

Muodostin työntekijöiden vastausten perusteella ratkaisuja, joita voi kokeilla päiväkotiryhmissä helpottamaan lasten ja työntekijöiden arkea tilanteissa, joissa tuntuu, että omat keinot ovat rajalliset. Toivoisin, että tulevaisuuden varhaiskasvatuksessa ajateltaisiin entistä ratkaisukeskeisemmin ja olisimme valmiimpia kokeilemaan erilaisia toimintatapoja, jotta löytäisimme toimivat menetelmät juuri niihin lapsiryhmiin, jossa tuen tarpeita esiintyy. Sosioemotionaalisten taitojen kehitystä on toki hyvä miettiä aina ja harjoitella koko ryhmän kanssa, sillä jokainen lapsi tarvitsee näitä taitoja elämässään.

Työntekijöiden vastauksissa korostui se, että nykyään sosiaalisten tilanteiden harjoittelu on jäänyt vähemmälle yhteiskunnan muuttuessa. Sosiaaliset ja tunnetaidot ovat tärkeitä elämän eri vaiheissa. Niiden merkitystä myöhemmissä tilanteissa, esimerkiksi opiskelu- ja työelämässä, arvostetaan nykyään paljon enemmän kuin muutamia vuosikymmeniä sitten. Siksi on tärkeää, että jo lapsuudessa ihminen oppii hänelle tärkeitä sosiaalisia- ja tunnetaitoja, joiden mukaan hän myöhemmässä elämässään toteuttaa sosiaalisia- ja eettisiä valintoja. Tutkimuksissa on todettu, että kasvattajilla on jo verrattain paljon tietoa lapsen sosioemotionaalista kehityksestä. Tämä vahvistaa sitä näkemystä, että sosioemotionaalisen tuen tarpeen huomioiminen varhaiskasvatuksessa on tärkeässä osassa myöhempää sosioemotionaalista kehitystä ja osaamista silmällä pitäen. (Ahonen 2015, 181.)

Lähdemateriaalini sekä kyselyistä saamieni vastausten perusteella huomasin, että sosioemotionaaliset vaikeudet näkyvät arjessamme. Haluaisin herkistää kasvattajat ajattelemaan näitä tilanteita sen kannalta, että saisimme jokaiselle lapselle taattua juuri hänen kehitystään tukevaa varhaiskasvatusta.

Sosioemotionaalista erityistukea tarvitseva lapsi kaipaa usein aikuisen mallia ja seuraa. Itsetuntemuksen ja positiivisen minäkuvan syntyminen on tärkeää lapsen tulevia sosiaalisia suhteita ajatellen. Lapsen minäkuva rakentuu pitkälti hänen saamansa sosiaalisen palautteen kautta. Lapsi peilaa itseään aikuisten reaktioihin ja tulkitsee näin itseään ihmisenä. Minäkuvan rakentumiselle tärkeää onkin positiivinen palaute lapsesta itsestään ja hänen teoistaan. Itsetunnon kehittyminen pohjautuu osaltaan minäkuvan kehitykseen. Kun lapsen positiivinen minäkuva kehittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden vertaisten kanssa, hän saa tunteen itsestään merkittävänä ja tärkeänä ryhmän jäsenenä. Tämän kautta hän saa varmuutta toimia itsenäisesti ja kokee itsensä merkittävänä toimijana tilanteissa.

Tunteiden kehittymisen ja niiden käsittelyn kannalta on tärkeää, ettei lapsen tunteita kielletä. Lähtökohtaisesti kaikki lapsen tunteet ovat sallittuja eikä niitä tulisi pelätä vaan käsitellä ja oppia sietämään. Kasvattajien suhtautuminen lapsen tunteisiin on ratkaisevassa osassa lapsen tunnemaailman kehittymisessä. Aikuisen opastuksella lapsi opettelee tunnistamaan ja hallitsemaan tunteitaan. On oikein tuntea sekä hyviä että huonoja tunteita ja tuoda ne julki myös muille. Aikuisen on kuitenkin asetettava rajat sille, että tunteiden vallassa lapsi ei saa satuttaa muita tai rikkoa esineitä, vaan tunteet tulee purkaa muilla tavoin. Tulee myös muistaa, että lapsen tunnekokemus on lapselle aito, vaikka asia meistä tuntuisikin vähäpätöiseltä. Lapsen tunnetta tulee ymmärtää ja kuulla, vaikka se ei tarkoitaakaan sitä, että lapsi saa tunnekuohussaansa kaiken haluamansa. Aikuinen voi kuitenkin tukea tunnetta ja selittää lapselle ymmärtävänsä, että häntä harmittaa ja tuntuu kurjalta.

Sosioemotionaalisten vaikeuksien lisääntyessä ja noustessa yhä selvemmin esiin nykypäivänä tulisi meidän kasvattajien havahtua muutokseen ja pyrkiä palvelemaan perheitä mahdollisimman hyvin heidän näkökulmastaan käsin. Sosioemotionaalisia vaikeuksia on tutkittu jonkin verran ennenkin, mutta vasta viimeisten vuosien aikana olemme oikeasti havahtuneet niiden todelliseen merkitykseen. Sosioemotionaalisia vaikeuksia on toki aina ollut, mutta nykyään ne ovat yleistyneet, sillä erilaiset mediat ja kiireinen arki vievät paljon aikaamme oikealta kohtaamiselta ja vuorovaikutukselta.

Omien kokemusteni kautta koin aiheeni erittäin tärkeäksi, sillä harjoitteluissa olin huomannut selkeästi lasten tarpeen sosioemotionaalisen kehityksen tukemiselle. Koin usein tilanteita, joissa tunsin, että lapsi käyttäytyi haastavasti, koska tilanne oli uusi ja epävarma tai ohjeet puutteelliset. Ammatillisen kasvuni takia koen, että opinnäytetyön aihe on ollut tärkeä, sillä yhä useammin varhaiskasvatuksessa tulee kiinnittää huomiota myös sosiaalisen- ja tunne-elämän häiriöihin. Jokaisen lapsen yksilöllinen huomioiminen ja kohtaaminen on tärkeää. Toteuttaakseni tämän työssäni tulee minun ymmärtää monia erilaisia lapseen vaikuttavia tekijöitä, joista yksi keskeinen on mielestäni sosiaalisen- ja tunne-elämän kehittyminen.

LÄHTEET

- Aho, S. Heino, S. 2000. Itsetunnon vahventaminen päiväkodissa. Turun yliopiston opettajankoulutus. Turku: Painosalama Oy.
- Ahonen, L. 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Viitattu 6.2.2017 <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98158/978-951-44-9971-5.pdf?sequence=1>
- Heinämäki, L. 2000. Varhaiserityiskasvatus lapsen arjessa. Jyväskylä: Tammi.
- Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Stakes oppaita 58. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kauppila, R. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kauppinen, M. Sarjanoja, M. 1991. Erilainen lapsi päivähoidossa. Porvoo: WSOY.
- Kavale, K. Steven, F. 1996. Social Skill Deficits and Learning Disabilities: A Meta-Analysis. Viitattu 20.1.2017 <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/002221949602900301>
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY
- Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Mannerheimin Lastensuojeluliiton www-sivut. Viitattu 16.1.2017 http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tukivinkit/lapsi_aloittaa_paivahoidon/
- Nurmi, J-E. Ahonen, T. Lyytinen, H. Lyytinen, P. Pulkkinen, L & Ruoppila, I. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. 5. painos uud. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetusalan ammattijärjestön (OAJ) www-sivut. Viitattu 30.9.2016. <http://www.oaj.fi/cs/oaj/varhaiskasvatuslaki>
- Opetushallituksen ja edu.fi projektisivu ” Lasten ja nuorten sosio-emotionaaliset vaikeudet - mikä avuksi?”. Viitattu 14.10.2016 <http://wanda.uef.fi/tkk/projektit/sosemot/teoria.php>
- Opetushallituksen www-sivut 2016. Viitattu 30.9.2016. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus
- Pihlaja, P & Lummelahti, L. 1996. Lapsen kasvun ja kehityksen arviointi. Teoksessa Pihlaja, P. & Svärd, P-L. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Porvoo: WSOY.
- Pihlaja, P. 2005. Varhaiserityiskasvatus suomalaisessa päivähoidossa. Väitöskirja. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos.

Pihlaja, P. Svärd, P-L. 1996. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Porvoo: WSOY.

Pihlaja, P. Viitala, R. 2004. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Porvoo: WSOY.

Suomen MAPA keskuksen www-sivut. Viitattu 12.1.2017

<http://suomenmapakeskus.fi/index.php/sample-page/mita-on-mapa/>

Wahlberg, K-E. 1996. Perhekeskeinen näkemys lapsen kättäytymiseen. Teoksessa Pihlaja, P. & Svärd, P-L. (toim.) Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Porvoo: WSOY.

Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36. Viitattu 30.9.2016

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Webster-Stratton, C. 2011. Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Espoo: Oriental xPress Oy.

Hei,

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulussa Sosionomiksi ja teen opintoihini liittyvää opinnäytetyötä. Opinnäytetyöni aihe on sosioemotionaaliset vaikeudet varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyölläni haluan selvittää, kuinka työntekijät kokevat sosiaalsiin ja tunnetaitoihin liittyvät vaikeudet varhaiskasvatuksen kentällä. Vastaukset käsitellään nimettöminä eikä yksittäistä vastaajaa voida tunnistaa vastauksistaan.

Pyydän teitä vastaamaan 15. joulukuuta 2016 mennessä ja palauttamaan vastauslomakkeen niille varattuun laatikkoon.

Kyselyyn vastatessasi mieti lähiaikoina/viimeisen vuoden aikana olleita tilanteita.

Kiitos kyselyyn vastaamisesta!

Ystävällisin terveisin,

Kaija Kallio, Opiskelija

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Sosionomi (AMK)

kaija.kallio@student.samk.fi

TAUSTATIEDOT

Ikä _____

Työkokemus alalta _____ vuotta

Alaan liittyvä koulutus _____

Työtehtävä / työnimike _____

SOSIOEMOTIONAALISTEN VAIKEUKSIEN ILMENEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Arvioi asteikolla 1 – 5 kuinka paljon seuraavat sosioemotionaaliset vaikeudet näkyvät työssäsi. Ympyröi sopivin vaihtoehto.

Lisää jokaisen kohdan alapuolella oleville viivoille, millaisissa tilanteissa tällaista käytöstä ilmenee ja miten se näkyy. Halutessasi voit myös tarkentaa vastaustasi tähän.

Ei ollenkaan	HÄIRIÖKÄYTTÄYTYMINEN				Näky toistuvasti päivän aikana
1	2	3	4	5	

Ei ollenkaan	LAPSEN AHDISTUS				Näky toistuvasti päivän aikana
1	2	3	4	5	

Ei ollenkaan	VÄKIVALTAISEN KÄYTÖS			Näkyvä toistuvasti päivän aikana
1	2	3	4	5

Ei ollenkaan	RAJATTOMUUS LAPSESSA			Näkyvä toistuvasti päivän aikana
1	2	3	4	5

Ei ollenkaan	ARUUUS JA PELOKKUUS LAPSESSA			Näkyvä toistuvasti päivän aikana
1	2	3	4	5

Ei ollenkaan	SOPEUTUMATTOMUUS			Näkyvä toistuvasti päivän aikana
1	2	3	4	5

Millaisia syitä näet sosioemotionaalisten vaikeuksien taustalla nykypäivänä?
(Ympäristön vaikutus, fysiologiset tai psykologiset syyt)

VALMIUDET SOSIOEMOTIONAALISTEN VAIKEUKSIEN KOHTAAMISEEN

Kuinka hyväksi koet valmiutesi kohdata ja tukea sosioemotionaalisista vaikeuksista kärsivää lasta? Oletko käynyt lisäkoulutusta joka tukee aihetta, jos niin mitä?
